

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikin koulutusohjelma

Reetta-Mari Kellokoski

RUNOLAULUN JÄLJILLÄ :
MUSIIKKIA JA MUSEOPEDAGOGIIKKA PARPEINVAARAN
RUNOKYLÄSSÄ

Opinnäytetyö
Helmikuu 2014

OPINNÄYTETYÖ
Helmikuu 2014
Musiikin koulutusohjelma

Siltakatu 1
80100 JOENSUU
Puh. 050 358 2494

Tekijä(t)
Reetta-Mari Kellokoski

Nimeke
Runolaulun jäljillä : Musiikkia ja museopedagogiikkaa Parppeinvaaran runokylässä

Toimeksiantaja
Ilomantsin museosäätiö, Ilomantsi

Tiivistelmä

Opinnäytetyössä käsiteltiin elävän musiikin hyödyntämistä museopedagogiikassa. Työ tehtiin toimeksiantona Ilomantsin museosäätiölle, Parppeinvaaran runokylän museolle.

Tavoitteena oli kehittää museon perusnäyttelyyn uusia näkökulmia avaava palvelu, elävään musiikkiin perustuva teemaopastus, ja avartaa teemaopastuksen avulla opastuskierrokselle osallistuvien asiakkaiden oppimiskokemusta. Raportissa avattiin keskeisiä museopedagogiikan käsitteitä sekä analysoitiin museopedagogiikan yleisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Lisäksi tarkasteltiin teemaopastuksen kehittämisprosessia ja kuvattiin ilomantsilaista runolaulua. Tutkimuksen pääpaino oli musiikin hyödyntämisessä osana museon opetustoimintaa.

Runolaulun jäljillä -teemaopastusta testattiin käytännössä 21.1.2014. Testiasiakkaiden ryhmä piti musiikkia sisältäviä toimintatapoja mielekkäinä ja antoi kokemuksestaan palautetta, jota hyödynnettiin palvelun kehittämisessä. Ilomantsin museosäätiö tarjoaa jatkossa Runolaulun jäljillä – opastusta asiakkailleen. Teemaopastuksesta saatu palaute rohkaisee käyttämään musiikkia osana museon opetustoimintaa. Työn tuloksena syntyi ilomantsilaiseen runolauluperinteeseen pohjautuva Runolaulun jäljillä -teemaopastus Parppeinvaaran museoon sekä teemaopastukseen liittyvää opastusmateriaalia.

Kieli
suomi

Sivuja 36
Liitteet 2
Liitesivumäärä 12

Asiasanat
Museopedagogiikka, kansanmusiikki, runolaulu, runonlaulu, opastus

THESIS
February 2014
Degree Programme in Music
Siltakatu 1
FI 80100 JOENSUU
FINLAND
+358 50 358 2494

Author
Reetta-Mari Kellokoski

Title
Tracing Rune Singing : Music and Museum Pedagogy in the Parppeinvaara Bardic Village

Commissioned by
Ilomantsi Museum Foundation, Ilomantsi

Abstract

This thesis deals with the utilization of live music in museum pedagogy. The thesis was commissioned by the Ilomantsi Museum Foundation, Parppeinvaara Bardic Village.

The aim of the thesis was to develop a thematic guided tour based on live music for the museum. The thematic guided tour provides new perspectives to the museum's permanent exhibition and broadens the clients' learning experience.

The main museum pedagogy concepts as well as the basis and goals of museum pedagogy were reviewed and analyzed as a part of the thesis. In addition to these, the development process of the guided tour and common stylistic features and history of the rune song tradition in Ilomantsi are described in the thesis. The main focus was the utilization of music as part of the museum's educational activities.

Tracing Rune Singing -thematic guided tour was tested in practice on 21st January in 2014. Test clients found the use of music as a part of guiding appropriate. The clients' feedback was used in the developing of the service. Ilomantsi Museum Foundation will provide the Tracing Rune Singing –guided tour to their clients in the future. The feedback from the thematic guided tour encourages the museum to use music as a part of the museum's educational activities. Tracing Rune Singing –thematic guided tour based on Ilomantsi's rune singing tradition was created as a result of this thesis as well as the materials related to the thematic guided tour.

Language
Finnish

Pages 36
Appendices 2
Pages of Appendices 12

Keywords

museum education, folk music, rune singing, guiding

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Opinnäytetyön tietoperusta ja viitekehys	7
2.1	Museo muuttuu ajan myötä.....	7
2.2	Mitä museopedagogiikka on ?	8
2.3	Museopedagogiikkaan liittyviä periaatteita	9
2.4	Kulttuurikasvatus ja identiteetti.....	11
2.5	Kulttuuriperintö.....	12
2.6	Kulttuuriperintökasvatus	13
3	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävä.....	15
4	Runolaulun jäljillä – teemaopastusta luomassa.....	17
4.1	Lähtökohdat.....	17
4.2	Ilomantsilaista runolaulua ja ideoita opastukseen.....	18
4.3	Opastuskierroksen rakenne	22
4.4	Testikierros ja palautetta teemaopastuksesta	27
4.5	Opastusmateriaalien laatiminen	29
5	Pohdinta.....	30
	Lähteet.....	34

Liitteet

Liite 1	Runolaulun jäljillä -opastusmateriaali
Liite 2	Palautelomake

1 Johdanto

Perinteisesti musiikkipedagogin (AMK) on ajateltu toimivan musiikin alan asiantuntija-tehtävissä musiikkioppilaitoksissa tai muusikkona orkestereissa tai työskentelevän freelancer-muusikkona (Karelia-ammattikorkeakoulu 2013). Nykyisin musiikkipedagogi voi kuitenkin työllistää itsensä myös muilla tavoin. Varsinkin rytmimusiikin alalla, johon myös kansanmusiikki lasketaan, työnkuvat ovat hyvin moninaisia ja muusikot käytännössä luovat itse työnsä (Toivanen 2011, 63–65). Itse päädyin kansanmusiikkiin suuntautuvana musiikkipedagogi-opiskelijana kesätyöntekijäksi museoon. Työskentelin Ilomantsin museosäätiön alaisuuteen kuuluvassa Parppeinvaaran runokylä -museossa vuosina 2011, 2012 ja 2013 Ilomantsissa ja huomasin, että musiikkipedagogi voi mainiosti työskennellä myös museossa. Työtehtäviäni olivat esimerkiksi opastus sekä kanteleensoitto ja laulu. Lisäksi osallistuin museon tapahtumien järjestämiseen. Pääsin siis hyödyntämään koulutustani sekä pedagogista ja taiteellista erikoisosaamistani.

Parppeinvaaran runokylä sijaitsee Ilomantsissa Parppeinvaaralla. Runokylän keskus on vuonna 1964 valmistunut, perinteiseen karjalaiseen tyyliin rakennettu ja runonlaulajien muistoa vaaliva Runonlaulajan pirtti. Museon alueelle on siirretty kuuluisan ilomantsilaisen runonlaulajan Mateli Kuivalattaren aittoja. Lisäksi alueelta löytyy Ilomantsin luontoa ja eläimistöä ja vanhaa luonnonuskoa esittelevä Luontopirtti Mesikkä, ortodoksinen tsasouna ja sotahistoriaa esittelevä Raappanan maja. Musiikki on ollut keskeinen osa työtäni Parppeinvaaralla, sillä museo esittelee karjalaista kulttuuria sen eri muodoissa. Niinpä myös karjalainen musiikki on esillä näkyvästi ja kuuluvasti; museon vierailijat odottavatkin kuulevansa runokylään saapuessaan kanteleensoittoa ja kansanlaulua. (Parppeinvaara 2013.) Parppeinvaaralla ja Runonlaulajan pirtissä on järjestetty erilaisia soitto- ja lauluesityksiä rakennuksen valmistumisesta asti, ja teemoina ovat olleet näkyvimmin kalevalainen ja karjalainen kulttuuri (Knuuttila 1989, 223–224).

Opettajan pedagogisia opintoja ammattikorkeakouluun tehdessäni tutustuin termiin museopedagogiikka, joka tarkoittaa museoissa tapahtuvaa opetus- ja kasvatustoimintaa (Asikainen 2003, 7). Olin Parppeinvaaran runokylässä työskennellessäni kokenut, että musiikki oli luonteva osa museotyöntekijän työtehtäviäni. Museopedagogiikka aiheena alkoi kiinnostaa minua, ja sain kipinän tutkia aihetta tarkemmin. Kiinnostuin erityisesti

siitä, kuinka musiikkia voisi käyttää osana museopedagogiikkaa, ja siitä, mitä erilaisia työtapoja musiikki voisi tuoda museon opetustoimintaan. Parppeinvaaran runokylässä karjalainen perinne, erityisesti kanteleensoitto ja runolaulu, ovat näkyvästi esillä. Siksi Parppeinvaaran museopedagogiseen toimintaan liittyen nousi esille myös termi kulttuuriperintö ja sen opettaminen.

Kesällä 2013 opinnäytetyön aloittaminen alkoi tulla kohdallani ajankohtaiseksi. Olin keväällä 2013 kirjoittanut museopedagogiikan ja musiikin yhdistämistä käsittelevän artikkelin Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun Tutkiva opettajuus -opintojaksoa varten. Minusta tuntui, että haluaisin syventyä aiheeseen perusteellisemmin ja sain idean tehdä aiheesta opinnäytetyön. Puhuin asiasta kesätyöpaikallani museonjohtajalle ja amanuenssille, ja he suhtautuivat myönteisesti ideaan. Ilomantsin museosäätiö on parhaillaan luomassa museoilleen museopedagogisia suunnitelmia, joten sitä kiinnosti museopedagogiikkaan liittyvä opinnäytetyö. Sainkin Ilomantsin museosäätiöltä toimeksiannon tehdä musiikkia ja pedagogiikkaa käsittelevä opinnäytetyö ja tuottaa osana sitä museolle aikuisille suunnattu teemaopastus. Opastuksen teemana on ilomantsilainen musiikkiperinne, erityisesti runolaulu, ja opastus sijoittuisi Runonlaulajan pirttiin sekä Luontopirtti Mesikkään. Lisäksi tuotan Ilomantsin Museosäätiölle opastuskierrokseen liittyvät opastusmateriaalit.

Opinnäytetyössäni tutustun museopedagogiikkaan ja kulttuuriperintöön liittyviin keskeisiin termeihin ja niihin liittyviin sisältöihin ja työtapoihin. Tämän teoretiedon pohjalta alan luomaan teemaopastusta. Teemaopastuksessa pyrin hyödyntämään musiikkia monipuolisesti ja museopedagogiikan periaatteita noudattaen. Tavoitteenani on hyödyntää paikallista musiikkiperinnettä ja löytää uusia näkökulmia museon perusnäyttelyihin. Opinnäytetyöni on ensisijaisesti suunnattu toimeksiantajalleni. Toivon kuitenkin, että opinnäytetyöstäni on hyötyä myös muille museoalan ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneita musiikin hyödyntämisestä museoissa.

2 Opinnäytetyön tietoperusta ja viitekehys

2.1 Museo muuttuu ajan myötä

Kansainvälinen museoneuvosto ICOM on määritellyt museon olevan voittoa tuottamaton pysyvä instituutio, joka toimii yhteiskunnan ja sen kehityksen hyväksi. Museon toimintatapoja ovat hankkiminen, säilyttäminen, tutkiminen, julkaiseminen ja esitleminen ja museo toteuttaa näitä tutkimusta, kasvatusta ja mielihyvää varten. (Kallio, Elo, Järnefelt, Laine & Pohjanvirta 2007, 105.)

Museoilla on pitkä historia ja museon määritelmä on muuttunut aikojen kuluessa. Sana museo, kreikaksi mouseion, on kreikkalaista alkuperää ja antiikin kreikkalaisille se merkitsi Helikon-vuorella sijaitsevaa yhdeksälle muusalle omistettua paikkaa. Antiikin ajan mouseionien toimintaa voisi kuvailla kouluksi tai tutkimuslaitokseksi. 1400-luvun Ranskassa taas syntyi museoihin yhdistetty sana galleria, jolla tarkoitettiin kahta rakennusta yhdistävää käytävää. Renessanssin aikana tällaisia käytäviä alettiin käyttämään taidekokoelmien esittely- ja säilytyspaikkoina. Nykykäsityksen mukainen museo syntyi kuitenkin vasta 1700-luvun lopulla Euroopassa ja Suomessa museoita alettiin perustaa vasta 1800-luvun lopulla. (Vilkuna 1996, Kostetin 2000, 13 mukaan.)

Museon määritelmä ja sisältö on siis muuttunut ajan myötä. Ajallisen ulottuvuuden lisäksi mielikuva museosta on myös kulttuurisidonnainen. Kun aiemmin museo oli yhtä kuin esineensä, nykyisin tärkeään osaan ovat nousseet asiayhteydet eli kontekstit. (Rönkkö 2007, 70.) Museoiden esineet ja kokoelmat ovat kuitenkin museoiden erityispiirre, koska alkuperäiset esineet vetoavat ihmisten tunteeseen ja saavat ihmiset vastaanottavaiseksi tiedolle. Ilman esineeseen liittyviä tietoja ja selostusta kyseinen esine on kuitenkin varsin merkityksetön. Museon tehtävä on säilyttää menneisyyttä ja mahdollistaa myös tulevien sukupolvien tutustuminen historiaan. Museot siis säilyttävät ja siirtävät muistoja. (Kakko 1995, Kostetin 2000, 14 mukaan.)

Nykyaikaisen museon voisi kuvailla olevan näkökulma tai ajattelutapa, ei niinkään rakennus tai hallinto-organisaatio (Vilkuna 1996, Kostetin 2000, 13 mukaan). Ei ole vain yhtä oikeaa museotyyppiä, vaan museot ovat nykyisin keskenään hyvin erilaisia. Jotkut nykyajan museot haastavat käsitystä museosta. On esimerkiksi olemassa museoita, joilla ei ole kokoelmia ja museoita, jotka eivät ole avoimia yleisölle. (Kallio 2007b, 105.)

Museot voidaan jakaa taidemuseoihin, luonnontieteellisiin museoihin, kulttuurihistoriallisiin museoihin ja erikoismuseoihin niiden erilaisten lähtökohtien ja aineistojen sekä tieteenalojen mukaan. Museon tyypistä riippumatta Suomen museoliitto on määritellyt museoiden tehtäväksi koko inhimillisen elämän kuvaamisen. Museot kuvaavat inhimillistä elämää tallentamalla ja hoitamalla siitä kertovaa aineistoa. Esimerkiksi esineiden ja rakennusten lisäksi inhimillisestä elämästä kertovat myös aineettomat aineistot kuten tarinat. (Nikula 2008, 8.)

Yhteiskunnan nopea kehitys tuo haasteensa museoiden toiminnalle; tämä on näkynyt muun muassa museoiden tehtäväkentän laajenemisessa (Kostet 2000, 15). Nykyisin museoiden ajatellaan olevan aktiivisia toimijoita, eikä pelkästään tutkimuslaitoksia ja passiivisia kokoelman kerääjiä (Kostet 2000, 17). Museoita pidetään myös entistä useammin hyvinvointipalveluna (Kallio 2007b, 121). Toimintatapojen muutos onkin välttämätöntä, mikäli museot haluavat selvittää yhteiskunnassa tapahtuvista poliittisista, taloudellisista, teknologisista ja sosiaalisista muutoksista (Huopainen 2000, 27). Museoiden tulevaisuutta tutkinut Huopainen (2000, 27) toteaa, että museoiden vaihtoehtona on joko sopeutua näihin muutoksiin, vaikuttaa niihin itse tai jatkaa toimintaansa kyseenalaistamatta ja jäädä jälkeen kehityksestä. Tulevaisuudessa museoiden toiminnassa tärkeää on asiakaslähtöisyys ja toiminnan profiloituminen museon oman erikoisosaamisen mukaan. Ylipäätään tulevaisuuden museoiden roolissa korostuu aktiivisuus, oli sitten kyse vuorovaikutuksesta asiakkaiden kanssa, uusien asiakasryhmien löytämisestä tai museon palveluiden kehittamisestä. Tietoverkkojen kehitys luo museoille uusia mahdollisuuksia ja virtuaalimuseoita kehitetään. (Huopainen 2000, 30.)

2.2 Mitä museopedagogiikka on ?

Suomen museolain mukaan ”Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa.” (Museolaki 877/2005, 1§).

Museoita velvoitetaan pedagogiseen toimintaan jo laissa. Suomessa museoiden kasvatustyöstä käytetään nimeä museopedagogiikka, joka tulee saksan kielen sanasta mu-

seumpädagogik ja ruotsin kielen termistä museipedagogik. Englanniksi termiksi on yleistynyt museum education. Museopedagogiikan rinnalla käytetään Suomessa esimerkiksi termejä museokasvatus, museo-opetus ja kulttuuripalvelut. (Tornberg & Venäläinen 2008, 105.)

Termi museopedagogiikka tarkoittaa museoissa tapahtuvan opetuksen taustalla olevia näkemyksiä ja varsinkin käytännön toimia (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2007, 297). Asikaisen mukaan (2003,7) museopedagogiikan voi määritellä olevan myös toimintaa, jolla museo pyrkii toteuttamaan valitsemiaan opetus- ja kasvatustavoitteita. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi opastuksia, työpajoja ja tapahtumia (Kaitavuori 2007, 286), jotka ovat keskeinen osa museon toimintaa. Museoiden tulevaisuutta pohtineen Kallion (2007a, 34) mukaan museoiden tulisi pyrkiä aitoon dialogiin eri yhteisöjen ja yleisön kanssa. Tämä kuvaa hyvin museopedagogiikan sisältöä; siinä museo jakaa tietouttaan yleisölle, mutta samalla se saa myös itse uutta aineistoa ja kokemuksia.

Kansainvälisesti museopedagogiikan alalla on tapahtunut paljon 1960-luvulta alkaen. Suomeen ala saapui 1970-luvulla, jolloin Kansallismuseoon ja Ateneumiin palkattiin ensimmäinen museolehtori. 1980-luvulla museopedagogiikka Suomessa kehittyi eteenpäin, kun Museoliitto ja Opetushallitus alkoivat tutkia koulujen ja museoiden yhteistyön mahdollisuuksia. Vuonna 1986 julkaistiin ensimmäinen suomalainen museoissa oppimista käsittelevä kirja, *Opinkäynti museoon*. 1990-luvulta lähtien museopedagogiikkaa on tavoitteellisesti kehitetty eteenpäin eri museoissa. (Tornberg & Venäläinen 2008, 105.) Suomessa alan kehityksessä on ollut merkittävänä vaikuttajana vuosina 1998-2004 toiminut Suomen Tammi -projekti, jota isännöi Opetushallitus, Museovirasto ja ympäristöministeriö. Hankkeessa tutkittiin museoiden käyttöä oppimisympäristönä sekä kehitettiin kulttuuriperintöopetuksen periaatteita ja käytänteitä. (Kauppinen, Lamminen & Perähuhta 2009, 1.)

2.3 Museopedagogiikkaan liittyviä periaatteita

Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. (2013) määrittelee museopedagogian lähtökohdiksi museokävijän henkilökohtaisen kokemuksen ja elämyksen tukemisen ja hänen aktivoimisensa omiin tulkintoihin ja omaan luovuuteen sekä informaation välittämisen,

ymmärryksen syventämisen ja tiedon lisäämisen. Kolmas museopedagogiikan lähtökoh- ta (Pedaali ry 2013) on museon käsitteleminen ja avaaminen instituutiona, tilana ja paikkana. Lisäksi museopedagogian tehtäviin kuuluu koko museon organisaation sitout- taminen yleisön huomioimiseen ja museopedagogisten toimien tukemiseen. Museoiden opetus-toiminta perustuu ajatukseen elinikäisestä oppimisesta, jonka piiriin kuuluu koko väestö: kaikenikäiset ja kaikenlaiset oppijat. Museoiden ja koulujen yhteistyöllä on pit- kät perinteet, mutta museoiden opetus on suunnattu myös muille. (Kallio & kollegat 2004, 6–7.)

Keskeistä museopedagogiikassa on oppilaan kokemus ja opittavien asioiden ymmärtä- minen. On tärkeää, että oppilas löytää oppimilleen asioille merkityksen, sillä ymmärtä- minen syntyy asioiden merkityksen ja keskinäissuhteiden selittämisestä ja oivaltamisesta. Museopedagogiikassa suosittu pedagoginen malli onkin tutkiva oppiminen, jolle on tyypillistä pohdiskelu ja pyrkiminen sisäiseen motivaatioon oppimisessa. (Elo 2000, 17.) Museopedagogiikan työtapoja ovat esimerkiksi työpajat ja opastukset (Kaitavuori 2007, 286). Tutkiva oppiminen voi näkyä työpajojen sisällöissä. Työpajoissa tekemisen ei tarvitse olla aina konkreettista käsillä tekemistä, vaan työpajat voivat keskittyä poh- dintaan ja ”käsitteillä” tekemiseen (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2007, 313).

Saksalainen sosiologi Gerhard Schulze on kutsunut nyky-yhteiskuntaa elämysyhteis- kunnaksi, jossa ihmiset tekevät päätöksensä ja valintansa tavoitellen subjektiivisia elä- myksiä. Esimerkiksi kuluttaessaan ihmisille ei olisi tärkeintä tavarat itsessään vaan nii- den kautta saavutettavat esteettiset elämykset ja niiden herättämät sisäiset mielikuvat. (Kotkavirta 1995.) Malmisalo-Lensun ja Mäkisen (2007, 313) tämä elämys-yhteiskunta näkyy museoiden toiminnassa siten, että osa museoista on lisännyt sivistystoimintansa rinnalle palvelutoimintaa. Museopedagogiikassa tämä ilmenee opetuksen elämykselli- syydessä, kokemuksellisuudessa ja toiminnallisuudessa. Museo-opetusta myös räätälöi- dään entistä enemmän museoiden asiakkaiden ja heidän toiveidensa ja kiinnostuksena mukaan. (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2007, 314.)

Viime vuosien aikana museopedagogiikan alalla on noussut esille seikkailu- ja elämys- pedagogiikka, jossa oppiminen tapahtuu toiminnallisuuden, elämysten ja yhteistoimin- nan avulla. Käytännössä tämä näkyy opetuksessa niin, että tavoitteena on saada oppija kyseenalaistamaan rutiinit ja sitten prosessoimaan niitä tietoisesti. Tämä pyritään saa-

vuttamaan asettamalla ihminen niin uuteen ja haastavaan tilanteeseen, että hänen tavantomaiset toimintatapansa ja roolinsa eivät toimi kuten yleensä. Oppija joutuu muuttamaan toimintatapojaan oppiakseen. (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2007, 314.)

Museoissa tapahtuva opetus perustuu aina kokoelmiin (Elo ym. 2004, 52). Museoissa kokoelmat ovatkin aina olleet keskeisessä osassa. Rönkkö (2007, 70) toteaa pohtiessaan käsitettä museo, että aiemmin museon ajateltiin olevan yhtä kuin esine ja että museon esineet toimisivat siltana historialliseen, totuudenmukaiseen todellisuuteen. Sittemmin museologian alalla on alettu ajatella, että esine on mykkä, kunnes se saa jonkin asiayhteyden eli kontekstin; esine voi kertoa lukuisia tarinoita oman elämäkertansa lisäksi. (Rönkkö 2007, 70.) Museo-opetuksen perustuminen esineistöön on luontevaa, sillä ihmiselle on luontaista hahmottaa maailmaa esineistön kautta ja tulkita näitä esineitä (Melanko 2000, 63). Esineiden liittäminen eri konteksteihin luo eri esineille lukuisia merkityksiä ja uusia mahdollisuuksia museopedagogiikan toteuttamiseen.

2.4 Kulttuurikasvatus ja identiteetti

”Oppimisympäristöt ovat aina kulttuurisia. Ne ovat aikaan ja paikkaan ankkuroituja ja ympäröivään kulttuuriinsa moninkertaisesti sidottuja.” (Ropo 2008, 46.) Oppimisympäristönä museokin on kulttuurinen ja sidottu itseään ympäröivään kulttuuriin. Museon opetukselliseen toimintaan liittyykin termi kulttuurikasvatus, jolla pyritään saamaan oppilas ymmärtämään omia kokemuksiaan sekä toisten tarkoituksia (Grönholm, Järnefelt, Jääskeläinen, Kalliola, Salovaara, Tolvanen & Tulkki 2004, 50). Grönholm ja kollegat (2004, 50) ovat todenneet kulttuurikasvatuksen tehtävän olevan myös ihmisen omakuvan ja maailmankuvan jäsentäminen; on hyvä tietää, kuka on ja mistä tulee, missä ovat omat ja oman kansan juuret ja historia. Linnun (2007, 47) mukaan jokainen ihminen tarvitsee kasvulleen kasvualustaksi tietoisuutta siitä, mistä on tullut. Kulttuurikasvatus on tärkeä osa kouluopetusta (Grönholm ym. 2004, 50).

Omien juurien löytämiseen ja historiaan liittyy käsite identiteetti. Identiteetin voi määrittellä olevan paikan löytämistä ja johonkin kuulumista. Tämä on tärkeää siksi, että identiteetin kehitys on keskeinen asia yksilön kasvussa. Kasvaessaan ihminen kasvaa yhteisön jäseneksi. (Ropo 2008, 46). Kallio (2007a, 31) on taas kuvaillut identiteettiä työka-

lupakiksi, jonka avulla ihminen suunnistaa ympäröivässä maailmassa ja myös ymmärtää sitä. Identiteetin muodostumiselle on tärkeää oppimisympäristöiden autenttisuus ja todentuntuisuus. Museot kertovat menneisyydestä ja identiteetti on usein sidoksissa menneisyyteen (Kallio 2007a, 31–33.) Museot ovat siis hyvä paikka kulttuurikasvatuksen toteuttamiseen, sillä niissä historia tulee lähemmäksi oppijaa kuin esimerkiksi luokkahuoneessa tietokoneen ruudulta nähtynä (Ropo 2008, 46).

Vaikka kulttuurikasvatus vahvistaa tietoutta yksilön omasta identiteetistä, auttaa se myös ymmärtämään toisia yksilöitä ja heidän ympäristöään (Grönholm & kollegat 2007, 50). Identiteetti on paljolti annettu, mutta yksilö voi myös itse muokata sitä. (Kallio 2007a, 33). Identiteetin voi kuvata olevan yhteiskunnallisen, kulttuurisen, taloudellisen tai poliittisenkin ympäristön subjektiivinen kokemus siitä, mitä ihminen on tai ei ole. Identiteettiin liittyy siis keskeisesti samaistuminen ja pois-sulkeminen. (Kallio 2007a, 31 ja 33.) Museot tarjoavat kävijöilleen mahdollisuuksia työstää omaa identiteettiään ja kiinnittyä osaksi erilaisia kulttuurisia järjestelmiä. Vaikka identiteetti voi olla hyvinkin yksilöllinen, osa identiteettiä on myös erilaisiin yhteisöihin kuuluminen. Esimerkiksi vuonna 2007 Kansainvälinen museoneuvosto valitsikin vuoden teemaksi yhteisen perinnön. Yhteinen perintö –teeman tarkoituksena oli kiinnittää huomio yksilöitä yhdistäviin asioihin; minun ja muiden lisäksi on olemassa myös meidän ja heidän ja että aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö muodostaa laajemman kokonaisuuden. (Kallio 2007a, 33.)

2.5 Kulttuuriperintö

Suomen perustuslaissa sanotaan, että jokaisella suomalaisella on oikeus kulttuuriperintöön. Sanalla kulttuuri voi olla monta merkitystä ja siitä riippuu myös termin kulttuuriperintö sisältö. Suppeimmillaan kulttuurilla tarkoitetaan taiteen eri muotoja. Laajemmin kulttuuri voidaan käsittää suunnitelmiksi, tavoiksi ja teoiksi, joita käyttävät elämän kokonaisuuden hahmottamiseksi ja kommunikaation välineinä (Virtanen 1993, Korhonen 2001, 40). Korhosen (2001, 40) mukaan kulttuuri sijaitsee kaikissa niissä objekteissa, rakenteissa ja ihmisissä, joiden keskellä ihmiset liikkuvat. Hän toteaa kulttuurin olevan myös ihmisen omaa tulkintaprosessia, ajattelua ja perinteitä. Kulttuuri määrittelee merkitykset, joiden keskellä elämme ja se myös tarjoaa meille mahdollisuudet ja käsitteet

näiden merkitysten ymmärtämiseen. (Korhonen 2001, 40.) Perintöä kulttuurista tulee, kun sitä halutaan siirtää eteenpäin toisille ja jokin kulttuurin ilmenemismuoto koetaan jonkin ryhmän tai yhteisön yhteiseksi omaisuudeksi (Tornberg & Venäläinen 2008, 66).

Vilkuna (2008, 56) määrittelee kulttuuriperinnön olevan ympäristön muistoja, joita ihminen haluaa säilyttää. Nämä muistot ovat kertovat ajan jatkumosta, siitä että maailmassa on elänyt ihmisiä myös ennen meitä ja tämä luo uskoa myös tulevaisuuteen. Kallio, Elo, Järnefelt, Laine ja Pohjanvirta (2004, 10) jakavat kulttuuriperinnön kolmeen eri muotoon: irtaimeen, kiinteään ja aineettomaan perintöön. He korostavat kulttuuriperinnön olevan aina ihmisen toiminnan tulosta. Irtainta perintöä ovat esimerkiksi taideteokset ja ihmisen tekemät esineet. Kiinteää kulttuuriperintöä ovat esimerkiksi kulttuurimaisemat ja historialliset rakennukset. Aineettomaksi perinnöksi lasketaan taas muun muassa erilaiset kansanperinteen ilmentymät, musiikki ja tanssi. (Kallio ym. 2004, 10, 12.)

Vilkunan (2008, 56) mukaan opetustyöllä ja sitä toteuttavilla muistiorganisaatioilla, kuten museoilla, on kolme kulttuuriperintöön liittyvää yhteiskunnallista perustehtävää. Nämä perustehtävät kertovat myös kulttuuriperinnön merkityksestä. Ensinnäkin museoissa ihmiset oppivat löytämään heitä ympäröivästä todellisuudesta menneisyyden jälkiä. Tietäessämme menneisyytemme voimme helpommin suunnitella, mihin olemme menossa. Toiseksi Vilkuna (2008, 56) toteaa, että edellä mainittu ajan jatkumon havaitseminen haastaa meidät elämään tässä ja nyt ja ottamaan vastuun itsestämme ja ympäristöstämme. Kolmas tehtävä liittyy muistiin, jonka Vilkuna kuvailee olevan kuoleman ja unohtamisen vastavoima. Muistiorganisaatioiden ja niiden kokoelmien funktio on luoda järjestystä ja pysyvyyttä maailmaan ja tehdä ihmisistä ajattomampia. Vilkuna korostaa, että vaikka muistaminen on tärkeää, joskus on myös armollista unohtaa. (Vilkuna 2008, 56.)

2.6 Kulttuuriperintökasvatus

Kulttuuriperinnön voi itsessään sanoa olevan kasvatuksellista toimintaa, sillä siinä vaikutetaan oppilaan arvomaailmaan. Kyseessä on ihmisten tai sitten ihmisen ja esineen välinen vuorovaikutustilanne. (Tornberg & Venäläinen 2008, 66.) Kulttuuriperintökasvatus on kulttuurikasvatuksen osa-alue. Sen tavoitteena on, että oppilas oppii tuntemaan

aineellista kulttuuriperintöä ja henkistä perintöä. Kulttuuriperintökasvatuksen ja –opetuksen tavoitteena on eri kulttuureihin liittyvien merkitysten tunnistaminen ja siinä merkittävä toimintatapa on tutkiva oppiminen. Tutkivassa oppimisessa kokemuksellisuus, paikallisuus ja ajallisuus otetaan huomioon. Keskeistä on kysymysten esittäminen itselle ja toisille, kyseenalaistaminen sekä erilaisuuksien ja samanlaisuuksien etsintä. Kulttuuriperinnön lukutaitoa tarvitaan omassa ja varsinkin vieraassa kulttuurissa. Esi- neet, rakennukset ja kulttuuriympäristöt viestivät oman aikansa arvoista ja tavoista ja kertovat, millä eri tavoilla nykyisyyteen on päädytty eri paikoissa. (Grönholm ym. 2004, 50.)

Kulttuuriperintökasvatusta voi ilmetä eri yhteyksissä ja sen sisällöt vaihtelevat sen mukaan. Kulttuuriperintökasvatusta voi liittyä esimerkiksi kulttuuriin, teknologiaan tai ympäristöön liittyviin opintoihin. Kulttuuriperintöopetuksen sisällöt sivuavat myös museopedagogiikan tavoitteita, sisältöjä ja työtapoja. (Tornberg & Venäläinen 2008, 66.) Järnefelt (2008, 77) on kuvaillut kulttuuriperinnön osuutta perusopetuksen ja lukioiden oppiaineissa musiikin kohdalta seuraavasti. Perusopetuksen musiikin opetuksessa opetuksen tehtävä on saada oppilas ymmärtämään, että musiikki on sidoksissa sitä ympäröivään aikaan ja tilanteeseen ja että musiikki merkitsee eri asioita eri ihmisille. (Järnefelt 2008, 77.) Lukion musiikinopiskelussa kulttuuriperintö näkyy esimerkiksi siinä, että musiikinopiskelulla pyritään syventämään oman ja muiden kulttuurien tuntemusta. Sitä kautta opiskelijat oppivat arvostamaan kulttuurien monimuotoisuutta ja ymmärtämään eri taiteenlajien – ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta. Tavoitteena on myös, että opiskelija tutustuu suomalaiseen musiikkiin ja oppii arvostamaan sitä. (Järnefelt 2008, 79.)

3 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävä

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, kuinka musiikkia voi hyödyntää osana museopedagogiikkaa ja toteuttaa tämä suunnittelemalla musiikkia sisältävä teemaopastus toimeksiantajalleni Ilomantsin museosäätiölle. Opinnäytetyöni luvussa 2 olen kuvannut museon ja museopedagogiikan käsitteitä. Yksi keskeinen esiinnoussut käsite on ollut myös kulttuuriperintö ja kulttuuriperintökasvatus tai –opetus. Koska Ilomantsin museosäätiö on tilannut minulta opastuksen liittyen paikalliseen, ilomantsilaiseen, musiikkiperinteeseen, pääsen opinnäytetyössäni tutkimaan erityisesti tätä museopedagogiikan osaluuetta.

Tärkeä kysymys opinnäytetyössäni on, kuinka musiikin avulla voidaan toteuttaa museopedagogiikan sisältöjä ja tavoitteita. Museo määrittelee myös omia tavoitteitaan opetustoiminnalleen ja Ilomantsin museosäätiökin on laatimassa pedagogisia suunnitelmia museoihinsa. Toimeksiantajani linjaukset vaikuttavat tietenkin suunnittelemaani opastukseen. Opastus ja muu vuorovaikutteinen toiminta kuuluvat museopedagogiikkaan ja aion keskittyä erityisesti siihen, kuinka pystyn lisäämään ja parantamaan vuorovaikutusta musiikin avulla oppaan ja museovierailijoiden välillä. Haluan hyödyntää musiikkia luontevasti museossa ja musiikin käytön tulisi olla perusteltua.

Tavoitteenani on parantaa museossa kävijöiden kokemusta museovierailusta ja tuoda esiin uusia näkökulmia museon näyttelyihin. Musiikin avulla pyrin nostamaan esiin asioita, joihin museossa vierailija ei muuten tulisi kiinnittämään huomiota. Näyttelyn esineet ja niihin liittyvät kontekstit ovat kiinnostukseni kohteen; mitä uusia tarinoita tai lisätietoa esineestä tai ilmiöstä musiikki voi tuoda esille. Musiikki on aineetonta perintöä ja on mielenkiintoista päästä yhdistämään musiikki näyttelyn sisällön kanssa. Aikuisille suunnatussa osallistavassa opastuksessa tämä nousee erityisesti esille, sillä vaikka opastus tulee keskittymään Ilomantsin runolauluperinteeseen, ei Parppeinvaaran runokylän museossa ole paljoakaan Ilomantsin runonlaulajille kuuluneita esineitä. Museon alueella sijaitsevat runonlaulaja Mateli Kuivalattarelle kuuluneet aitat, mutta koska opastuskierrokseeni ei kuulu niihin tutustumista, saan pohtia, kuinka esineet voivat kertoa monia eri tarinoita niiden oikeasta alkuperästä riippumatta (Rönkkö 2007, 70).

Koska opinnäytetyöni käsittelee musiikki- ja museopedagogiikkaa, on kiinnostukseni kohteena luonnollisesti museokävijöiden oppimiskokemus. Tavoitteenani on musiikin avulla lisätä museossa oppimista ja pyrin löytämään innovatiivisia keinoja tämän saavuttamiseksi. Ajatus elinikäisestä oppimisesta tulee näkymään työssäni. Yksi nykyhetken museopedagogiikkaan liittyvä käsite on elämyksellisyys ja se on erittäin tärkeää, koska museovierailijat ovat pääasiassa vapaa-ajanmatkailijoita. Kehittäessäni opastuskierrosta pyrin huomioimaan tämän niin, että mietin kuinka voisin musiikin avulla tarjota museovierailijoille uusia elämyksiä.

Musiikkiin keskittyvässä teemaopastuksessa aion keskittyä erityisesti vuorovaikutukseen. Perinteisesti opastuskierrokset ovat opasjohtoisia: opas puhuu ryhmän edessä ja ryhmäläiset kuuntelevat. Tulevalla opastuskierroksella haluaisin aktivoida kierrokselle osallistujia eri tavoin. Oppaan tulee antaa tilaa kysymyksille ja omalle pohdinnalle sekä opastukseen voi sisältyä myös esimerkiksi keskusteluja (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 306–307). Mielestäni keskustelut ja muu interaktiivisuus ovat erittäin käyttökelpoisia toimintatapoja opastaessa. On hyvä, että museossa vierailijat pääsevät itse pohtimaan museon näyttelyiden teemoja. Malmisalo-Lensun ja Mäkisen mukaan (2009, 306) onkin tärkeämpää oppijan ajattelulle herkistäminen kuin oppaan oman esityksen hionta. Opastuskierros tulee sisältämään pohdintaa ja toiminnallisuutta. Koska kierroksen aiheena on ilomantsilainen musiikkiperinne ja erityisesti runolaulu, voi toiminnallisuus olla esimerkiksi yhdessä laulamista. Nykyihmiselle esimerkiksi runolaulujen laulaminen yhdessä tarjoaa mahdollisuuden kokea yhteisöllisyyttä; monen suomalaisen arkielämässä tuollaiset yhteisölliset musisoinnin hetket ovat valitettavan harvassa. Yhteislaulu sopii myös elämyspedagogiikan periaatteeseen siitä, että oppija asetetaan hänelle outoon tilaisuuteen ja hän joutuu muuttamaan toimintatapojaan. Tekemällä oppiminen on ihmiselle luonnollisin tapa oppia. Nuorille ja aikuisille tekemällä oppiminen voi olla kehollisen ja konkreettisen tekemisen lisäksi esimerkiksi kuunteluun keskittymistä ja ajattelua. (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 311.)

4 Runolaulun jäljillä – teemaopastusta luomassa

4.1 Lähtökohdat

Aloitan opinnäytetyön työstämisen materiaalin keräämisellä ja tutustun aiheeseen liittyviin teorioihin ja käsitteisiin. Luen museopedagogiikkaan liittyvää kirjallisuutta sekä tutustun toimeksiantajaltani saamiini museon näyttelyihin liittyviin taustamateriaaleihin. Tämän jälkeen alan työstää opastuskierrosta museota varten. Ideoita opastuskierrokseen saan kirjallisuudesta ja museolta saadusta taustamateriaalista. Teen yhteistyötä toimeksiantajani kanssa, jotta suunnitelmani vastaavat myös heidän tavoitteitaan. Opastuskierrokseen haen myös ideoita tekemällä asiantuntijahaastattelun tai -haastatteluita, joissa haastattelen Parppeinvaaran runokylä -museon ja opinnäytetyöni aiheen tuntevia ihmisiä. Asiantuntijahaastattelu on haastattelu, jossa haastateltava on käsiteltävän aiheen asiantuntija ja alallaan tunnustettu ja hyvin koulutettu (Anttila 2000, 233). Tapaan haastateltavan henkilökohtaisesti tai toteutan kyselyn sähköpostitse.

Toimeksiantajani on määritellyt teemaopastuksen kestoksi noin 45-60 minuuttia sen toteuttamiskelpoisuuden ja markkinoitavuuden takia. Tämä luo teemaopastuksen suunnitteluun haasteita. On mietittävä tarkkaan, mistä sen rakenne muodostuu ja jokaisen teemaopastuksen osan on oltava perusteltu kokonaisuuden kannalta. Aikuisten teemaopastuksessa aion keskittyä erityisesti ilomantsilaiseen runolauluperinteeseen, runonlajiin ja runolaulun eri puoliin. Opastuksen kohderyhmänä ovat pääasiassa aikuiset, mutta teemaopastus voisi sopia myös esimerkiksi lukioikäisille. Opastus on suunnattu vapaa-ajanmatkustajille. Lisäksi se voisi myös olla esimerkiksi osa työpaikkojen virkistys- ja työkykyä ylläpitävää toimintaa. Opastuksen tulee sopia sekä miehille että naisille. Kun olen saanut suunniteltua opastuskierroksen, sitä testataan käytännössä museolla. Koyleisö antaa palautetta teemaopastukseen liittyen. Tämän jälkeen tarvittaessa muokkaan opastuskierrosta ja työpajaa yhdessä toimeksiantajani kanssa. Kun kehittämäni tuote saa lopullisen muotonsa, laadin siihen liittyvät opastusmateriaalit, joiden avulla myös muut kuin minä voivat opastaa teemaopastuksen. Tämä sisältää myös nuotit ja kappaleiden sanat. (Luostarinen 2013.)

Saadakseni vielä tarkempia ohjeita teemaopastuksen luomiseen, tapasin 4.11 Parppeinvaaralla Ilomantsin museosäätiön amanuenssi Maija Luostarisen, joka on myös opinäytetyön ohjaajani toimeksiantajani puolelta. Ideoimme yhdessä teemaopastusta. Luostarisen (2013) mukaan runolaulujen teemat ja tarinat ovat keskiössä opastuksessa, eivät niinkään runonlaulajien persoonat ja elämäntarinat. Toki voidaan nostaa hiukan esille myös ilomantsilaisia runonlaulajia, mutta tärkeämpää on tutustua runolaulun eri lajeihin; lyriikkaan, epiikkaan ja loitsuihin sekä runolauluissa esiintyviin eri tunnetiloihin, esimerkiksi vihaan, suruun ja rakkauteen. Opastuskierros voisi alkaa esimerkiksi sillä, että runolaulusta kerrotaan yleisesti perustietoja. Luostarinen mainitsi myös kokevansa, että erityisesti kansanparannus kiinnostaa nykyihmistä. Loitsut ovat osa perinteistä parantamista. Ilomantsilainen runonlaulaja Mateli Kuivalatar oli aikalaistensa keskuudessa tunnettu juuri parantamistaidoistaan ja tätä esitellään myös Parppeinvaaralla sijaitsevissa Matelin aitoissa. (Luostarinen 2013.)

Opastuskierros tulee sijoittumaan Runonlaulajan pirttiin ja luontopirtti Mesikkään. Luostarinen mainitsi, että naisten laulut sopisivat luontevasti Runonlaulajan pirttiin ja Mesikässä voisi esitellä erityisesti metsään ja metsästyksen liittyviä runolauluja. (Luostarinen 2013.) Luostarisen (2013) mukaan opastuksen tulisi olla jossakin määrin juonellinen ja siitä pitäisi löytyä draaman kaari. Pitää miettiä, mistä lähdetään liikkeelle ja minne päädytään. Opas voisi olla esimerkiksi kolmannessa persoonassa, mutta mitään varsinaista näytelmää opastuksesta ei tulisi tehdä. Opastus tulee sisältämään paljon musiikkia, mutta musiikillinen sisältö tulee suunnitella niin, että myös vasta-alkaja pääsee helposti mukaan laulamaan. Opastuksessa voi käyttää mukana pientä rekvisiittaa, mutta tärkeintä on hyödyntää museon näyttelyiden esineistöä itsessään. (Luostarinen 2013.)

4.2 Ilomantsilaista runolaulua ja ideoita opastukseen

Suomen kansalliseepoksen, Kalevalan, kokoaja Elias Lönnrot mainitsee lyyrisiä runoja sisältäneen Kanteletar taikka Suomen Kansan Vanhoja lauluja ja Virsiä –teoksen esipuheessa vuonna 1840, että näiden lyyristen runolaulujen mainittavimpia esiintymisalueita oli muun muassa Ilomantsi (Laitinen 2006, 25). Ilomantsilainen Mateli Kuivalatar on ainoa laulaja, jonka Lönnrot mainitsee nimeltä tuossa samassa esipuheessa (Turunen 1985, 9). 1800-luvulla Lönnrotin lisäksi monet muutkin kerääjät kiersivät Ilomantsissa

keräämässä runolauluja. Kerääjät löysivät Ilomantsista paljon taitavia runonlaulajia ja kaiken kaikkiaan runolauluja on kerätty yli sadalta ilomantsilaiselta laulajalta. Esimerkiksi Ilomantsin Mekrijärvellä asunutta Simana Sissosta (1786 - 1848) pidetään jopa parhaana Suomen puolella asuneena runonlaulajana. (Lehtipuro 1968, 136–140, 148.)

Ilomantsin maine runolaulupitäjänä on siis vankka. Olikin luontevaa, että miettiessäni Parppeinvaaran runokylään kehitettävää Ilomantsin musiikkiperinteeseen keskittyvää teemaopastusta, nousi mieleeni heti runolaulu. Runolaulu on keskeinen osa Parppeinvaaran runokylän näyttelyiden sisältöä ja kuuluuhan museon alueeseen myös Runonlaulajan pirtti sekä vaaran laelta löytyvä ilomantsilaisten runonlaulajien muistoa kunnioitava Kalevalaan laulaneiden muistomerkki. Museossa työskennellessäni olen huomannut, että museossa vierailijat ovat hyvin kiinnostuneita runolaulusta ja he haluavat kuulla sitä laulettuna.

Runolaulu on suomalaista kansanlaulua, jolle on tyypillistä erityinen runomitta ja vähäsävelisyys (Laitinen 2006, 15–17). Runomittaa kutsutaan monesti myös Kalevalamittaksi. Runolaulussa jokainen säe sisältää kahdeksan tavua ja sanapaino on aina sanan ensimmäisellä tavulla (Laitinen 2006, 29). Runolaulun säkeet ovat joko tavallisia tassa-säkeitä tai murrelmasäkeitä. Nelipolvinen kalevalamitta muodostuu siitä, että säe jakautuu neljään runojalkaan, esimerkiksi vaka / vanha Väinä / möinen. Sanan pääpainolisten tavujen on sijoitettava runojalkojen alkuun toisessa, kolmannessa ja neljännessä runojalassa, jos alkutavu on pitkä. Jos taas alkutavu on lyhyt, esimerkiksi tietä / jä i/ än i/ kuin en, alkutavun tulee sijoittua runojalan loppuun ja näin syntyy murrelmasäe. Näiden erilaisten säkeiden vuorottelu tekee runolaulusta rytmisesti ilmeikästä. (Asplund & Laitinen 1979, 7–8.) Loppusointuja runolauluista löytyy harvoin, mutta sen sijaan alkusointu on suosittua ja runolaulun kielelle on tyypillistä kerto. Kerto tarkoittaa että säkeen sisältö ilmaistaan seuraavissa säkeistöissä eri sanoin ja synonyymein. Kerto voi ilmetä myös säkeen sisällä tai sanojen luettelomaisuutena. (Laitinen 2006, 34.)

Saadakseni lisäideoita opastuksen sisältöön kävin haastattelemassa kulttuurintutkija Laura Jetsua Itä-Suomen yliopistosta Mekrijärven tutkimusasemalla Ilomantsin runolauluperinteeseen liittyen. Ilomantsi kuuluu Raja-Karjalan runoalueeseen. Ilomantsista tekee poikkeuksellisen sen syrjäinen ja itäinen sijainti. Runolaulu hävisi suhteellisen nopeasti, ja Ilomantsi oli Suomen viimeisimpiä kolkkia, jossa se säilyi. Modernisaation

aallot saapuivat Suomeen lännen kautta. Samaan aikaan kun Länsi-Suomessa laulettiin jo riimillisiä rekilauluja ja soitettiin pelimannimusiikkia, runolaulu eli Ilomantsissa. Runolaulujen kerääjät saapuivat Ilomantsiin kuitenkin vasta runolaulun kulta-ajan loppua. Melodioiden kerääjät kiersivät Ilomantsissa vasta 1860-luvulla ja 1900-luvun alkuun mennessä runolaulu oli hiipunut Ilomantsissakin. Runolauluperinteestä Jetsu (2013) nosti esille 'laulajan vapauden'. Runolauluun liittyy keskeisesti muuntelu, niin melodinen kuin sanojenkin muuntelu. Laulaja tuskin lauloi kahta kertaa samaa laulua täysin samalla tavalla. Kerääjät jopa pettyivät kun laulatettavat eivät laulaneetkaan samaa laulua toista kertaa samalla tavalla. Tosin tulee muistaa, että kerättäväksi päätyneet laulut olivat monen sattuman summa. Kerääjät tulivat silloin kuin tulivat kyliin ja keräsivät lauluja niiltä laulajilta, jotka suostuivat heille laulamaan. Yhdeltä laulajalta kerättiin yleensä yksi versio laulusta. (Jetsu 2013.)

Ennen ihmiset elivät melko tiukasti omilla elinpaikoillaan ja paikallisuudella oli siis eri merkitys kuin nykyisin. Toisaalta muuttoliike oli suurta. Ilomantsissa on sekä luterilaisia että ortodokseja ja ennen kanssakäyminen heidän välillään ei ollut kovin tiivistä. Ilomantsissa oli niin sanottuja runokyliä, joissa oli paljon laulajia: Hattupää eli nykyinen Hattuvaara, Melaselkä, Mekrijärvi ja Koitere. Hattupää, Melaselkä ja Mekrijärvi olivat ortodoksikyliä ja oli tavallista, että puoliso haettiin toisesta ortodoksikylästä. Samalla myös laulut levisivät kylästä toiseen. Koitere taas oli luterilaisaluetta. Kärjistäen voisi sanoa, että ortodoksit olivat epiikan taitajia, kun taas merkittävimmät lyyrikot olivat luterilaisia. (Jetsu 2013.) Epiikka ja lyriikka ovat runolaulun lajeja. Lyriikka tarkoittaa tunnelmarunoutta, lauluja, jotka kertoivat esimerkiksi laulajan tunnetilasta. Tällaisia lauluja ovat esimerkiksi tyttöjen ja nuorten miesten laulut. (Jetsu 2013.) Epiikka on kertovaa runoutta, johon luetaan esimerkiksi sankaritarinat (Laitinen 2006, 16). Jos lyriikka kertoi arkisemmista asioista, epiikan aiheet olivat välillä todella suuria. Esimerkiksi maailmansynnystä ja Väinämöisen seikkailuista kertovat runolaulut kuuluvat tähän laululajiin (Jetsu 2013.)

Muita runolaulun lajeja ovat loitsut sekä erilaiset juhlalaulut, esimerkiksi häälaulut (Jetsu 2013). Karjalassa eli 1800-luvulle asti häälauluperinne, joka tarkoitti sitä, että häissä laulettiin runolaulua ja itkuvirsiä ja häiden eri vaiheisiin kuului erilaisia lauluja (Asplund 2006, 311). Myös Ilomantsista on kerätty näitä lauluja, esimerkiksi Hattupää tunnettiin ennen varsinaisena ”häävirsien pesäpaikkana” (Lehtipuro 1967, 136). Loitsut

eroavat muista runolaulun lajeista siinä, että niitä ei laulettu vaan lausuttiin (Jetsu 2013). Loitsut ovat riittirunoja, jossa sanojen avulla yritettiin hallita eri asioita ja ilmiöitä (Siikala 1989, 65). Loitsujen avulla parannettiin ja ennaltaehkäistiin tauteja ja vammoja ja turvattiin onnen jatkuminen (Piela 1989, 82). Tyypillisiä Savo-Karjalan alueen loitsuja olivat rukousloitsut, joissa pyydettiin apuun apua joltakin yliluonnolliselta olennoilta. Toisaalta myös tällaisen rukousloitsun vastakohtia, manauksia, löytyy. Manauksessa loitsija kääntää jonkin pahan asian pois, eikä maanittele kuten rukousloitsuissa. (Piela 1989, 104–105.) Loitsuperinteessä uskottiin, että kun tiesi jonkin asian synnyn, tätä asiaa pystyi hallitsemaan (Laine 2007, 91). Laine (2007, 91) toteaa, että loitsuperinne on jatkunut nykypäivään asti; esimerkiksi yleinen tervehdys ”Terve!” loitsii sen kuulijalle terveyttä.

Vaikka haastattelin Laura Jetsua erityisesti Ilomantsin paikallisperinteeseen liittyen, hän muistutti, että runolaulujen teemat ovat melko yleisluontoisia. Samat laulujen aiheet toistuvat eri laulajilla, joskin yksityiskohdissa eroja. Elias Lönnrot kokosi Kalevalan ja muokkasi keräämiään runoja tarpeen tullen, mutta kaikki Kalevalan runojen aiheet, teemat ja henkilöt löytyvät myös alkuperäisiltä runonlaulajilta. Minusta oli erityisen mielenkiintoista, että kun runolaulujen teemat toistuvat laulajasta toiseen, myös runolauluissa esiintyvät motiivit voivat esiintyä eri runolaulun lajeissa. Esimerkiksi loitsuihin poimittiin katkelmia epiikasta, koska epiikan ajateltiin olevan erityisen voimallista. (Jetsu 2013.)

Joudun pohtimaan suunnitellessani opastusta runolauluperinteen pohjalta, mikä runolaulussa koskettaa nykyajan ihmistä. Jetsu (2013) toteaa, että yhteys runolaulukulttuuriin on katkennut ja että nykyihmisen on helpointa samaistua arkisiin tilanteisiin liittyviin runolauluihin. Ne eivät ole niin kaukana meidän ajastamme kuin esimerkiksi myytteihin liittyvät runolaulut. Tutkijoille ja esimerkiksi kansanmuusikoille runolaulun kieli voi olla tuttua, mutta muuten ihmiset eivät välttämättä ymmärrä sanoja. Siksi oppaan onkin varmistettava, että kierrokselle osallistujat ymmärtävät mistä lauluissa lauletaan. Lisäksi Jetsu (2013) mainitsee, että ihmiset monesti ajattelevat runolaulun olevan juhlallista ja vakavaa ja unohtavat sen olleen myös hauskaa ja sanoilla leikittelemistä. Jetsu on toiminut pitkään oppaana Sissosen runonlaulajansuvun kotitalossa Mekrijärvellä ja käsitellyt opastuksissaan paljon runolaulua. Hän kertoo, että monesti aikuisilla on lukkoja luovuuden ja heittäytymisen kanssa. Oppaan karisma ja heittäytymiskyky ovat tärkeitä

opastuksen onnistumiselle. Osallistujille tulee antaa vastaantulomahdollisuuksia, esimerkiksi jos ei osaa laulaa sanoja, voi vaikka hyräillä mukana. Vaikka monilla on korkea kynnyks laulamisen suhteen, laulaminen on samaan aikaan myös kiehtovaa. Erityisesti yhteislaulu kiinnostaa ja tärkeintä siinä on yhteisöllisyys ja itse tekeminen. Kaikkien on päästävä osallistumaan lauluun taidoista riippumatta. (Jetsu 2013.)

4.3 Opastuskierroksen rakenne

Haastateltuani Laura Jetsua ja tavattuani toimeksiantajani edustajan sain monia ideoita opastuskierroksen kehittelyyn. Tärkeää olisi löytää opastukselle johdonmukainen rakenne. Luvussa 3, Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävä, kuvasin, että haluan hyödyntää musiikkia monipuolisesti osana museopedagogiikkaa. Erilaiset toimintatavat ovatkin tärkeitä nyt opastuskierroksen rakennetta määrittäessäni. Minun tulee ottaa huomioon sekä opastuskierroksen aiheen, runolaulun, käsittely että pedagogiikka ja sen toteuttaminen eri tavoin musiikkia hyödyntämällä. Jetsun haastattelusta jäi mieleeni se, että yhteisöllisyys ja itse tekeminen on erityisen tärkeää ja sitä pääsee toteuttamaan esimerkiksi yhdessä laulamalla (Jetsu 2013). Yhteisöllisyys oli siis yksi avainsanoista opastuskierroksen sisällön suunnittelua aloittaessani. Tärkeää olisi myös tuoda esille runolaulun merkitystä ihmisten elämässä (Luostarinen 2014).

Laura Jetsun haastatteleminen oli varsin antoisaa myös opastuskierroksen juonen ja draamallisuuden rakentamisen kannalta. On haastavaa päästä alkuun juonellisen kokonaisuuden muodostamisessa ja yhden tärkeän idean sain, kun Jetsu (2013) totesi, että vaikka runolauluperinne säilyi Ilomantsissa pitkään, se kuitenkin katosi suhteellisen nopeasti. Suomen Kansan Vanhat Runot –kokoelmasta, joka sisältää Suomesta kerättyjä runolaulutekstejä, löysinkin tähän aiheeseen sopivan runolaulun. Laulussa kysytään, ”Mikä sulki suun runoilta, kätki kielen laulajilta, jok’ ennen jokena juoksi, salapurona solisi?” (SKVR VII2, Europaeus, G. n. 627, 1845). Tästä sain idean opastuskierroksen alkuun. Kierroksen alussa opas siis laulaa soolona Mikä sulki suun runoilta?, mikä toimii eräänlaisena johdatteluna kierroksella. Melodiana on mollipohjainen ilomantsilainen runolaulusävelmä (SKeS Runosävelmät II, Lähteenkorva, 1877). Mikä sulki suun runoilta on sisällöltään perinteinen runonlaulajan aloitus. Runonlaulajilla oli monesti tapana laulunsa aluksi kertoa laulamisensa syistä ja kuvata itseään laulajana sekä ker-

toa, mistä hänen laulunsa ovat peräisin. (Krogerus 1989, 136.) Mikä sulki suun runoilta-laulussa lauletaan myös, että ”en ole laulajan lajia, enkä runon rotua”. Kun opas heti alussa laulaa näin, välttyään turhalta itseriittoisuudelta. Opas ei yritäkään olla mestarilaulaja, vaan sympaattinen runolauluperinteeseen perehdyttäjä. Näin opas tuo samalla esille oman roolinsa teemaopastuksessa. Hän on oma itsensä, eikä yritä esittää runonlajaa tai muuta historian henkilöä. Tämän laulun jälkeen toivotetaan opastuskierrokselle osallistujat tervetulleiksi ja esitellään lyhyesti museo ja runolaulua. Opastettavilta kysytään myös, mitä runolaulu heidän mielestään on ja aiheesta keskustellaan, jotta kierros muodostuisi heti vuorovaikutteiseksi.

Luvussa 2, Opinnäytetyön tietoperusta ja viitekehys, käsittelin museopedagogiikan yleisiä sisältöjä. Rönkkö (2007, 70) mainitsee, että esine voi kertoa monta eri tarinaa riippuen siitä, mihin kontekstiin se yhdistetään. Aloinkin miettiä, kuinka museon esineistöä voisi hyödyntää runolaulujen rekvisiittana. Ensimmäisenä mieleeni nousi Runonlaulajan pirtin tupa ja siellä oleva kätkyt, johon sopisi liittää erityisen hyvin kehtolaulu. Luontopirtti Mesikän eläinnäyttelyn puolella eläimet sopivat hyvin yhteen niitä käsittelevien runolaulujen kanssa. Vaikka museon esineet ovatkin keskeisessä osassa kierrosta, lähdin hakemaan opastuskierrokselle rakennetta ennemminkin Ilomantsista kerätyn runolaulu-materiaalin kautta. Koska opastuskierroksen tulee perustua ilomantsilaiseen perinteeseen, pitää minun löytää museon esineistöön sopivia runolauluja.

Laura Jetsu (2013) korostaa itse tekemisen tärkeyttä ja samalla muistutti, että aikuisilla ihmisillä on usein lukkoja luovuuden ja heittäytymisen suhteen. Opastuskierrokselle osallistuvia tulee kuitenkin aktivoida omaan luovuuteen, mikä on myös yleisiä museopedagogiikan periaatteita (Pedaali Ry, 2013). Runonlaulajan pirtissä on esillä vanha kehto ja tästä sain idean, ottaakseni kierrokselle toiseksi osaksi kehtolaulun. Koska kierroksen tarkoituksena on myös luoda osallistujille jonkinlainen omakohtainen side runolauluun, keskustellaan tässä kohdassa runolaulusta suullisesti siirtyneenä perinteenä. Runolaulu ja sen kieli siirtyi vanhemmilta nuoremmille suullisesti. Luostarinen (2014) nostikin esiin tavatessamme kysymyksen, mitä ihmiset ovat itse oppineet vanhemmiltaan, isovanhemmiltaan tai muuten kuulonvaraisesti. Monet ovat oppineet esimerkiksi erilaisia loruja ja hokemia, jotka ovat osa samaa suullisesti välittyntä perinnettä kuten runolaulu. Tästä pääsemmekin loogisesti käsittelemään kehtolaulua ja muita arkisia runolaulun lajeja. Itsekin muistan mitä äitini ja mummoni ovat laulaneet minulle. Monet

tunnetut kehtolaulut, kuten Tuu tuu tupakkarulla ja Nuku nuku nurmilintu, ovat runolaulumittaa. Tästä onkin loogista siirtyä Ilomantsista Koitereelta vuonna 1838 kerättyyn kehtolauluun, Tuuti lasta tuomarille (SKVR VII2, Lönnrot, E. n. 23. 1838). Sävelmän sain vanhasta ilomantsilaisesta runolaulusävelmästä, jota hiukan yksinkertaistin, koska kappaleen tulee olla helposti laulettava oppaalle (SKeS Runosävelmät II, Lähteenkorva, 1897). Koska kierros on vielä alussa, halusin tehdä laulamiseen osallistumisesta yksinkertaista. Ryhmäläiset pääsevät siis osallistumaan lauluun hyräilemällä mukana yhtä säveltä. Tätä harjoitellaan ensin oppaan yhdessä oppaan kanssa.

Tämän jälkeen halusin käsitellä runolaulun kieltä ja epiikkaa. Koska opastuskierroksen kesto on rajallinen, ei omien tekstien tekemiseen ole aikaa ja monelle tekstin tuottaminen voi olla haasteellista. Näin sain idean ”runolaulupalapeliin”, jossa runolaulun sanoja on kirjoitettu erillisille lapuille. Valitsin tekstiksi katkelman Väinämöisen veneenteosta kertovaa runolaulua (SKVR VIII, Europaeus, G. N. 632. 1845). Opas kertoo runomittasta ja runolaulun tyylipiirteistä sekä epiikasta. Ryhmäläisten tehtävänä on järjestellä runolaulun sanat oikeaan järjestykseen. Tässä vaiheessa keskustellaan runokielestä ja siitä ymmärtävätkö kaikki sitä nykyaikana. Jotta runomittaa tuodaan lähemmäksi nykyaikaa, opas voi mainita tässä yhteydessä rap-musiikin ja sen, kuinka suomalaiset ovat edelleen viehättyneitä alkusoinnusta, mikä näkyy myös esimerkiksi nimissä. Tässä kohtaa voidaan myös miettiä, onko omassa nimessä kahdeksan tavua. Yllättävän monen nimessä tämä toteutuu.

Tämän jälkeen siirrytään tanssimaan. Runolaulut olivat myös tanssi- ja juhla lauluja sekä viihdettä. Kun aiemmin puhuttiin epiikasta ja sen käsittelemistä suurista asioista, siirrytään nyt kevyempiin teemoihin. Tässäkin kohtaa haen yhtymäkohtia nykyaikaan ja mainitsen sen, että kun ennen ei ollut yökerhoja eikä televisiota ja radiota, nuoret huvittelivat laulamalla ja tanssimalla yhdessä. Ryhmäläiset pääsevät kokeilemaan ketjutanssia ja yhteislaulua. Sanoiksi valitsin tanssimista käsittelevän Hoi isännät, hoi emännät –tekstin (SKVR VII3. Europaeus, G. n. 89. 1846), joka sopii opastuskierroksen kulkuun sikäli hyvin, että siinä mainitaan, että jos tanssijat eivät saa tanssia tuvassa, he tanssivat pihalla. Tämän laulun jälkeen opastuskierroksella vaihdetaan siis rakennusta Runonlaulajan pirtistä Luontopirtti Mesikkään. Opas toimii esilaulajana ja opastuskierrokselle osallistujat kuorona. Melodiana on helppo inkeriläinen runolaulumelodia, jossa on refrenginä eli kertaumana helppo sanaton osuus, ”hellee illallei luuri allal lei”, johon on helppo

osallistua, vaikka ei kuoro ei aina pystyisikään toistamaan varsinaisia runolaulusanoja (SKeS Runosävelmät II, Lähteenkorva, 1877). Tanssi taas on esimerkiksi piirissä tai letkassa kulkemista, jotka ovat tyypillisiä tanssitapoja kalevalamittaiselle laululle (Rausmaa 1984, 12). Ryhmän taitotason mukaan tähän kohtaan voi lisätä moniäänisyyttä lauluun tai vaativampia tanssiaskeleita.

Tanssin jälkeen siirrytään luontopirtti Mesikkään, jonka sisällön opas esittelee lyhyesti. Luontopirtti Mesikkä esittelee luontoa ja Ilomantsin eläimistöä. Opas laulaa ilomantsilaisia runolaulusanoja, joissa mainitaan huoneessa olevia näyttelyeläimiä. Ryhmäläiset saavat rauhoittua hetkeksi kuuntelemaan ja katselemaan näyttelyn eläimiä. Keskustellaan luonnon ja ihmisen yhteydestä, runonlaulajien aikaan luonto oli se ympäristö, jossa ihmiset elivät ja sieltä he saivat myös aiheita lauluun. Tässäkin kohdassa voisi etsiä yhteyksiä nykyaikaan ja miettiä, esiintyykö nykyajan lauluissa yhtä paljon viittauksia luontoon ja eläimiin kuin runolaulussa. Melodiana on Ilomantsin Mekrijärveltä kerätty runosävelmä (SKeS Runosävelmät II, Lähteenkorva, 1877).

Tämän jälkeen siirrytään näyttelyssä eteenpäin käytävään, jossa on esillä täytettyjä korppeja. Opas kertoo loitsuista ja niihin liittyvistä piirteistä sekä loitsujen käyttötarkoituksista. Esimerkkinä on ilomantsilainen korppiin liittyvä loitsu, jossa pyydetään korppeja olemaan katkomatta ansalankoja (SKVR VII5, Ahlqvist, B. n. 335. 1846). Käytävään on viritelty lankoja ja seinille kiinnitetty katkelmia tästä loitsusta. Ryhmäläisten tehtävänä on kulkea käytävästä osumatta lankoihin ja lukea loitsun osat. Käytävän jälkeen seinällä korppien alla on esillä kyseinen loitsu kokonaisuudessaan ja ryhmäläisten tehtävänä on pohtia, mitä loitsujen tyylipiirteitä siitä löytyy.

Loitsujen jälkeen jatketaan uskomusten maailmassa ja siirrytään vitriinin luo, jossa on esillä karhuja ja metsäkanalintuja. Runolaulujen ja loitsujen kulta-aikaan ihmisten toimeentulo riippui paljon luonnosta ja riistaa pyydettiin, ei otettu. Metsä haluttiin pitää suopeana. (Luostarinen 2014.) Suomalaisessa kansanperinteessä karhu oli kunnioitettava ja myyttinen olento, johon liittyi paljon erilaisia uskomuksia ja metsästysrituaaleja, kuten karhunpeijaiset. Karhun muun muassa uskottiin olevan lähtöisin taivaasta. (Sarmela 1991, 212.) Tapaamisessani Luostarisen (2014) kanssa nousi esille, että opastuksessa halutaan tuoda esille erilaisia karhuun liittyviä uskomuksia ja niihin liittyvää runolaulua ja saada opastettavat pohtimaan näitä teemoja. Tässä vaiheessa opastuskierrosta

vitriinin luona onkin pussi, jonka sisällä on jollakin tapaa karhuun liittyviä esineitä. Kierrokselle osallistujien tehtävänä on arvailla miten nämä esineet liittyvät karhuun ja myös runolauluun. Opas antaa vihjeitä vastauksista ja lopulta kertoo oikeat vastaukset. Esineissä on esimerkiksi rautanaula, koska ennen on uskottu, että karhu pysyy poissa laitumelta ja kotieläinten kimpusta, kun laitumen ja karhun alueen väliin on aseteltu ruumisarkusta otettuja nauloja (Sarmela 1991, 233). Samalla rautanaula liittyy siihen, että Ilomantsilaisessa raudan synnystä kertovassa runolaulussa raudan on uskottu syntyneen, kun karhu ja susi juoksivat suota pitkin (SKVR VII1. Ahlqvist, B. n. 93. 1846. Kuva Otavasta kertoo uskomuksesta karhun syntyperästä; Otavan tähtikuvio muistuttaa päätöntä karhua (Sarmela 1991, 212). Lisäksi pussissa on kuva karhun jäljestä, kuva männystä, karhun hampaita, karjankello, messinkirengas sekä hopeaesine. Karhun jälki viittaa karhun metsästykseseen: karhu metsästettiin talvipesältä ja jotta se saatiin asettumaan pesään, kaivettiin sen jäljet irti maasta ja käännettiin nurin (Sarmela 1991, 231). Karhun hammas taas kertoo siitä, kuinka karhun ruumiinosilla uskottiin olevan taikavoimaa ja niitä käytettiin parantamiseen (Matikainen 2011, 2). Mänty taas viittaa viittaa Hongottareen, karhun suojelijaan ja haltiaan. Samalla mänty liittyy myös siihen, kuinka karjun peijaisissa karhun kallo nostettiin lopuksi männyn latvaan ja karhu palautettiin näin rituaalisesti takaisin synnyinsijoillensa taivaaseen. (Sarmela 1991, 213.) Karjankello taas viittaa ilomantsilaiseen loitsuun, jossa karhun kanssa pyritään tekemään sopimus. Kun karhu kuulee karjankellon äänen, sen tulisi käydä maahan makaamaan (SKVR VII5. Krohn. n. 6905. 1885.) Naiset saivat peijaisissa katsoa karhua vain messinkirengkaan läpi, koska vanhassa mytologiassa karhun ajateltiin olevan pyhä ja naisen olleen karhun vaimo. Kansanuskomuksissa naisella onkin erityinen suhde karhuun. Monin paikoin uskottiin, että karhu ei hyökkää naisten kimppuun. (Sarmela 1991, 227-228.) Hopeaesine taas viittaa karhulle peijaisissa annettuihin lahjoihin, joilla karhua hyvitetiin

(Luostarinen 2014).

Kun karhuun liittyvistä uskomuksista on keskusteltu, palataan vielä runolauluun. Opas kiittää kuluneesta kierroksesta ja lauletaan yhdessä luontoa ja eläimiä käsittelevä runolaulu. Opas toimii esilaulajana ja melodia on sama melodia kuin kierroksen alkupuolella tanssiessa. Laulumelodia on sama, jotta ryhmäläiset voisivat rentoutua kierroksen lopuksi eikä enää tarvitsisi opetella uutta. Olen joskus kuullut ilomantsilaisten sanovan, että metsässä tulisi pitää melua, mutta ei pidä laulaa liian nätisti, ettei karhu tule kuuntelemaan. Tätä uskomusta voisi käyttää rohkaisemaan varautuneempia ryhmäläisiä lau-

lamaan, saa laulaa reippaasti ja vaikka rumallakin äänellä. Kierros päättyy tähän ja lopuksi on mahdollista vielä esittää oppaalle kysymyksiä sekä tutustua omatoimisesti näyttelyyn.

4.4 Testikierros ja palautetta teemaopastuksesta

Opastuskierrosta testattiin tiistaina 21.1.2014. Amanuenssi Maija Luostarinen oli kutsunut paikalle testiryhmän, 5 henkilöä, johon kuului paikallisia matkailualan ihmisiä sekä Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina Pohjois-Karjalassa -hankkeen edustajia. Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina Pohjois-Karjalassa (HIKUMA) on Itä-Suomen yliopiston hallinnoima hanke, joka tutkii hiljaisuuden ja kuuntelun hyödyntämistä Pohjois-Karjalan alueen matkailussa. Pohjois-Karjalan luonto ja kulttuuri tarjoavat tähän runsaasti mahdollisuuksia. Oli hienoa, että hankkeen edustajat pääsivät paikalle opastuskierroksen testaukseen, sillä yksi Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina Pohjois-Karjalassa -hankkeen tavoitteista on luoda hiljaisuutta ja alueen äänimaisemaa hyödyntäviä elämymatkailutuotteita, mikä toteutuu ilomantsilaista musiikkiperinnettä hyödyntävässä opastuskierroksessa. (Itä-Suomen yliopisto 2014.)

Opastuskierrosta päästiin nyt testaamaan ensimmäistä kertaa kokonaisuutena. Olimme ennen testausta käyneet läpi kierroksen rakenteen Luostarisen kanssa ja kierroksen rakenteeseen oltiin valmiita tekemään vielä tarvittaessa muutoksia. Luvussa 4.3 Opastuskierroksen rakenne kuvaan opastuskierroksen rakennetta ja testikierros toteutettiin tämän mukaan. Testikierros kesti noin 60 minuuttia eli kesto oli sopiva. Kierroksen jälkeen keskustelimme testiryhmän kanssa kierroksesta, ja he myös antoivat palautetta kirjallisesti palautelomakkeelle (liite 2).

Sain kierroksesta hyvää palautetta, ja myös toimeksiantajani oli tyytyväinen kierrokseen. Kierroksen rakenne ja sisältö olivat testiryhmän mielestä mielenkiintoisia ja viihdyttäviä. Testiryhmäläiset pitivät erityisesti siitä, että opastuskierroksella annettiin tilaa omalle pohdinnalle. Ilomantsilaisuuden esiintuominen ja vanhat kertomukset olivat testiryhmäläisten mielestä kiinnostavia. Testiryhmä myös piti oppaan tavasta opastaa: ryhmäläisillä oli mahdollisuus kysyä kysymyksiä ja keskustella sekä kierroksella oli

positiivinen tunnelma. Opastus sai ryhmäläiset pohtimaan teemaopastuksen aiheita ja opastus toi uusia näkökulmia museon perusnäyttelyyn, jossa testiryhmäläiset olivat vierailleet ennenkin. Esimerkiksi kun siirryttiin luontopirtti Mesikkään ja opas lauloi runolaulua, jossa mainittiin näyttelyn eläimiä, sai se testiryhmäläiset tarkastelemaan näyttelyä tarkemmin. Kiitosta tuli myös siitä, että runolaulun perinteestä pyrittiin löytämään yhtymäkohtia nykyaikaan. Esimerkiksi kierroksen alkupuolella puhuttiin omista muistoista ja keskusteltiin suomalaisten viehtymyksestä alkusointuun. Lisäksi keskusteltiin myös muun muassa siitä, onko luonto yhtä keskeisessä osassa nykyajan musiikin sanoituksia, kuin se oli runolaulun aikaan.

Osallistavat toimintatavat olivat ryhmäläisille mieluisia. Testiryhmä antoi kuitenkin palautetta, että halutessaan kierrokselle osallistujalla täytyy olla mahdollisuus seurata toimintaa sivusta. Esimerkiksi jos joku ei halua osallistua tanssimiseen, voi hän vaikka laulaa tai taputtaa mukana. Myös ryhmäläisten taitotason voisi ottaa jotenkin huomioon esimerkiksi tanssi- ja lauluosiossa. Jos kyseessä on taitava ja innokas ryhmä, voisi erilaisia tanssitapoja olla enemmän ja lauluun voisi lisätä moniäänisyyttä. Samalla nousi esille, että tarvittaessa teemaopastuksen osioita voisi helpottaa. Esimerkiksi jos on tiedossa, että kierrokselle osallistuu liikuntarajoitteisia henkilöitä, tulee se huomioida kierroksella. Lisäksi teemaopastuksen rakenteessa voisi huomioida ryhmän koon: esimerkiksi runolaulun sanojen kokoaminen -tehtävässä voisi olla monta ”palapeliä”, jos kyseessä on isompi ryhmä tai jos ryhmäläiset ovat todella nopeita tehtävän suorittamisessa.

Testiryhmältä kysyttiin, kenelle he suosittelisivat palvelua ja ilmeni, että heidän mielestään se sopii aikuisille, mutta myös nuorille yläkouluikäisistä alkaen. Erilaiset opiskelijaryhmät, kuten leirikoululaiset, olisivat siis yksi kohderyhmä, toisaalta aikuisista eri työpaikkojen ryhmät ja yhdistykset ovat mahdollisia kohderyhmiä. Myös vanhukset mainittiin potentiaalisena kohderyhmänä, koska opastuskierroksella pääsi keskustelemaan omista muistoistaan ja perinteistä. Testiryhmä piti erityisesti osiosta, jossa keskusteltiin, mitä ryhmäläiset olivat itse oppineet kuulonvaraisesti esimerkiksi vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan.

4.5 Opastusmateriaalien laatiminen

Käsiteltyäni testiryhmän palautteet aloitin opastusmateriaalien laatimisen. Tarkoituksena on, että myös joku muukin voi opastaa kierroksen kuin minä. Siksi opastusmateriaalin tulee olla selkeä ja informatiivinen. Opastusmateriaaliin kuuluu opastettava teksti, ohjeet siirtymisiin sekä tanssiin ja muuhun kierrokseen liittyvään toimintaan sekä kapaleiden nuotit, jotka laadin nuotinnusohjelmalla. Amanuenssi Maija Luostarinen valmistaa kierrokseen liittyviä materiaaleja, esimerkiksi karhuun liittyviin uskomuksiin tarvittavan esinepussin. Muita tarvittavia rekvisiittoja ovat loitsuun liittyvät ansalangat sekä loitsun sanat, joiden tulee olla riittävän isoilla kirjaimilla kirjoitettuna ja mielellään laminoituja. Myös runolaulupalapelin palasista tulee tehdä kunnollinen versio. Opastusmateriaaliin on tarkoitus liittää myöhemmin kuvat teemaopastukseen tarvittavista rekvisiitoista, materiaaleista ja tarvittaessa esimerkiksi tanssikuvioista. Teemaopastus sai nimekseen Runolaulun jäljillä, joka kertoo opastuksen teemasta. Samalla siinä ilmenee se, kuinka runolaulu on vanhaa perinnettä ja kuinka opastuksessa pyritään löytämään yhtymäkohtia tai jatkumo nykyajan ja runolaulujen välillä.

Alustava suunnitelmani opastuskierroksen sisällöstä toimii hyvin pohjana opastusmateriaalien laatimiseen, sillä testikierroksen jälkeen minä ja toimeksiantajani olimme molemmat tyytyväisiä opastuskierroksen rakenteeseen ja sisältöön. Testiryhmä oli myös tyytyväinen opastuskierrokseen. Olen eritellyt testiryhmältä tullutta palautetta edellisessä luvussa. Palautteen perusteella minun piti etsiä pari runoa lisää tehtävään, jossa opastuskierrokselle osallistujat kokoavat runolaulun sanat oikeaan järjestykseen. Ensimmäiseksi valitsin runon, joka kertoo kuinka seppä Ilmarinen takoo taivaan (SKVR VIII, Krohn, K. n. 8527. 1885) ja liittyy siis epiikkaan ja kertovaan runouteen. Valitsin kolmanneksi runoksi Katrista ja Kuuttaren koruista kertovan runon (SKVR VIII, Lönnrot, e. n. 26. 1838), jotta tehtävään saataisiin myös naisnäkökulmaa. Pyrin valitsemaan runot, jotka ovat ymmärrettävissä nykyihmiselle. Molemmissa on kuitenkin ilmaisuja, jotka eivät välttämättä ole ilmiselviä kaikille, mikä antaa hyvän lähtökohdan runolaulun kielestä keskustelemiselle.

Tanssiin toivottiin myös lisää vaihtelua ja haastavuutta. Tämä tosin pitää toteuttaa ryhmän taitojen mukaan. Testikierroksella tanssimme ensimmäiseksi piirissä ja sen jälkeen letkassa. Opas toimii esilaulajana ja johtaa letkaa. Letka kiemurtelee ympäri huonetta ja tekee erilaisia kuvioita. Jo testikierroksella oli käytössä portti, jossa letkan johtaja eli

opas pujottautuu jonkun parin käsien alta ja tämä pari jää seisomaan portiksi, jonka käsien alta muu letka pujottelee. Lisäkuvioita voisivat olla myös piirivastuu, jossa piirissä kävellään piirin keskustaan ja takaisin isoksi piiriksi. Yksi mahdollinen kuvio on myös tukille kiertyminen, jossa opas johtaa letkaa tehden eräänlaisen spiraalin piirin keskelle, jolloin koko letka kiertyy ”sumpuksi”. Tanssiaskleet voivat olla kävely- tai jopa juoksuaskeleita. Yksi tapa saada vaihtelua tanssiin on kävellä esisäkeen aikana hitaammin, kun taas refrengin eli kertosaäkeen aikana tanssitaan nopeammilla askeleilla. Yksi tanssivariaatio voi olla myös paripyörinä, jossa pyöritään parin kanssa kyynärkoukkuotteessa. (Rausmaa 1984, 12–13, 42.)

Luontopirtti Mesikkään siirtyessä opas laulaa ensimmäisenä eläimiin liittyvän runolaulun ja ryhmä saa katsella näyttelystä löytyviä eläimiä. Tästä osiosta testiryhmä antoi positiivista palautetta ja toivoi, että opas mainitsisi laulussa vielä enemmän näyttelyn eläimiä, koska tämä auttaa huomaamaan näyttelyn yksityiskohtia. Olin testikierrokselle valinnut lyyrisen runolaulun, johon olin koonnut ilomantsilaisia runolaulun sanoja, jossa mainitaan muun muassa lintuja. Koska eläimiä haluttiin lauluun lisää, siirryin tutkimaan Suomen kansan vanhat runot -kokoelmaa, josta löysin lisää eläinaiheisia runolauluja Ilomantsista ja sain laululle rakenteen. Näistä katkelmista kokosin oppaalle laulettavaksi tunnelmalaulun, joka käsittelee muun muassa yksinäisyyttä ja hylätyksi tulemisen tunnetta. Alussa lauletaan alleista ja muista linnuista ja siitä, kuinka laulaja on murheellinen. (SKVR VII2. Ahlqvist, B. n. 61. 1846). Seuraavaksi laulussa kerrotaan, kuinka laulajan perhe on hylännyt hänet (SKVR VII2. Europaeus, G. n. 90. 1846). Lopuksi laulussa vielä todetaan, että laulajan äiti ei itkisi vaikka laulaja kaatuisi veteen kalojen sisareksi ja veljeksi (SKVR VII2. Europaeus, G. n. 192. 1846). Tämä voi toimia myös yhdyssiteenä Kalevalaan, sillä monet muistavat, kuinka Aino hukuttautuu Kalevalassa. Opastusmateriaali on kokonaisuudessaan esitelty liitteessä 1.

5 Pohdinta

Elämyksellisyys on tulevaisuudessa yhä suurempi osa museotoimintaa. Museoiden palveluita räätälöidään yhä tarkemmin vastaamaan museossa vierailijoiden kiinnostuksen kohteita ja toiveita. Tuotteistaminen yleistyy, joten opinnäytetyössäni kehittämäni Ru-

runolaulun jäljillä -opastuskierroksen kaltaisia tuotteita tarvitaan jatkossakin ja esimerkiksi erilaisia työpajoja voisi kehittää lisää. Ilomantsin museosäätiön opastuskierroksiin ja museopedagogiikkaan musiikki on liittynyt olennaisesti jo vuosikymmeniä. Näitä museoissa jo käytettyjä toimintatapoja voisi analysoida ja kehittää toimintaa eteenpäin. Myös yhteistyötä koulujen kanssa voisi tiivistää. Alun perin opinnäytetyöhöni piti kuulua myös lapsille suunnattu eläimiä käsittelevä työpaja Luontopirtti Mesikkään, mutta se jäi opinnäytetyön ulkopuolelle. Tulevaisuudessa minulla on suunnitelmana toteuttaa myös työpaja ja aikuisille suunnatusta teemaopastuksesta saatu positiivinen palaute kannustaa työpajan kehittämiseen. Opastuskierroksen kehittäminen museolle oli hyvin opettavainen ja antoisa prosessi. Tulevaisuudessa odotan pääseväni opastamaan Runolaulun jäljillä -teemaopastusta museolla sekä perehdyttämään myös muita oppaita sen opastamiseen. Olen aiemmin suunnitellut konserttikokonaisuuksia itselleni ja yhteisilleni sekä opetusta ja työpajoja. Nyt suunnittelin opastuskierroksen toimeksiantona, joten minun tuli ottaa huomioon myös toimeksiantajani toiveet omien taiteellisten ja pedagogisten näkemysteni lisäksi.

Parppeinvaaran runokylän miljö ja paikallinen runolauluperinne loivat pohjan opastuskierrokselle, mikä toi opastuksen suunnitteluun myös haastetta. Runonlaulajan pirtti on valmistunut vuonna 1964. Sen voi sanoa olevan osa niin sanottua folklorismia, perinteen soveltamista ja hyödyntämistä, ja alueen rakennukset on rakennettu matkailukäyttöä varten (Sihvo 1989, 260). Museon alueelta löytyy myös runonlaulaja Mateli Kuivalattaren aitat, joten alkuperäistä esineistöäkin museolla on. Folklorismilla on monesti hiukan negatiivinen kaiku, koska siinä perinne on irrotettu alkuperäisestä yhteydestään (Sihvo 1989, 262–263). Folklorismin rinnalle voi kuitenkin tuoda termin eilismi, jota voisi kuvailla nykyisyydessä olevaksi menneisyydeksi. Eilismissä korostuu menneisyyden yhteys nykyisyyteen. (Knuutila 1989, 218.) Tämä kuvaa mielestäni hyvin luomaani teemaopastusta. Pysin tuomaan perinnettä tähän päivään niin, että se koskettaa nykyajan ihmistä ja auttaa ymmärtämään, mikä merkitys runolaululla on ollut entisajan ihmisille.

Runolaulun jäljillä -opastuskierrosta suunnitellessani jouduin miettimään, onko eettistä hyödyntää vuonna 1964 valmistunutta Runonlaulajan pirttiä osana 1700- ja 1800-luvun runonlaulajista kertovaa opastusta. Onko myöskään eettistä laulaa esimerkiksi jonkun ilomantsilaisen runonlaulajan laulamaa kehtolaulua, jos Runonlaulajan pirtissä oleva kehto on peräisin paljon myöhemmältä ajalta. Mielestäni näin voi tehdä, mutta kuulijal-

le pitää tehdä selväksi, että kyseessä menneisyys ja tarinat. Luvussa 2.3, Museopedagogiikkaan liittyviä periaatteita, käsittelin nykyaikaisen museopedagogiikkaan liittyvää käsitystä siitä, että esineet voivat kertoa myös paljon muitakin tarinoita kuin oman alkuperänsä. Tämä tukee teemaopastuksen sisällön suhteen tekemiäni valintoja. Koen myös, että vaikka Parppeinvaaran runokylä on museo, näkevät museossa vierailijat sen eräänlaisena kulttuurikeskuksena, paikkana, josta voi löytää tietoa karjalaisesta kulttuurista. Matkailijat hakevat elämyksiä ja testikierroksen perusteella juuri tarinat kiinnostivat opastuskierroksessa.

Nyt kehittämäni musiikkia hyödyntävä opastuskierros liittyi myös aiheeltaan musiikkiin. Runolaulu ja Parppeinvaaran runokylän perusnäyttely tukivat hienosti toisiaan. Opastuskierroksen testiryhmä kertoi, että musiikki toi uusia asioita esille perusnäytellystä ja auttoi keskittymään. Samalla näyttelyn esineistö auttoi syventymään runolauluun ja sen teemoihin. Jatkossa olisi mielenkiintoista käyttää musiikkia myös muuhun teemaan liittyvässä näyttelyssä. Parppeinvaaran runokylän palveluihin teemallinen opastuskierros sopi erittäin hyvin ja vastaavia palveluita voisi kehittää lisää juuri paikallishistoriaa hyödyntäen. Myös runolauluperinteestä löytyisi paljon erilaisia teemoja hyödynnettäviksi. Musiikki kertoo paljon aikakaudestaan ja aikansa ihmisten elämästä ja soveltuu näin erityisen hyvin osaksi kulttuuriperintökasvatusta ja museon opetustoimintaa. Musiikki myös herätti runolaulun henkiin: kierros olisi ollut aivan erilainen jos siihen ei olisi sisällynyt laulua.

Tulevaisuudessa voisin itse syventyä tarkemmin musiikin hyödyntämiseen museopedagogiikassa. Vaikka museopedagogiikkaan liittyen on tehty paljon tutkimusta, ainakaan Suomessa musiikin ja museopedagogiikan yhdistämistä ei ole paljoakaan tutkittu. runolaulun jäljillä –teemaopastusta suunnitellessani huomasin, että museopedagogiikan periaatteisiin ja tavoitteisiin tutustuminen antoi ideoita musiikin käyttämiseen opastuksessa. Esimerkiksi kulttuuriperintöön liittyvä ajatus ajan jatkumosta ja siksi pyrin valitsemaan opastukseen runolauluperinteestä asioita, joihin myös nykyajan ihminen voi samaistua. Visuaalisuus on keskeisessä osassa museoiden näyttelyissä ja musiikin avulla museotoimintaan voidaan saada uusia näkökulmia. Myös auditiivisille oppijoille musiikillinen museopedagogiikka voisi olla hyödyllistä museoissa oppimisen kannalta. Ylipäätään oli mielenkiintoista huomata, miten monella tapaa musiikkia pystyi hyödyntämään opastuskierroksella. Oppaan laulu auttoi kuuntelijoita keskittymään paremmin näyttelyn

sisältöön, ja lisäksi tanssittiin ja laulettiin yhdessä. Tällä opastuskierroksella ei soitettu ollenkaan ja soittaminen toisi taas uusia ulottuvuuksia opastukseen. Soittaminen voi tarkoittaa myös muuta kuin perinteisillä instrumenteilla soittamista. Esimerkiksi keho-rytmiikkaa ja itse tehtyjä soittimia voisi hyödyntää museopedagogiikassa.

Lähteet

- Anttila, P. 2000. Tutkimisen taito ja tiedon hallinta. Hamina: Akatiimi Oy.
- Asikainen, S. 2003. Prosessidraaman kehittäminen museossa. Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 94. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Asplund, A. & Laitinen, H. 1979. Kalevalaisia lauluja. Sävelmiä, sanoja, selityksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, Kansanmusiikin keskusliitto & Kansanmusiikki-instituutti.
- Asplund, A. 2006. Hämmusiikki. Teoksessa Kerola-Innala, P. (vast. toim.) Suomen musiikin historia – Kansanmusiikki. Helsinki: Wsoy. 14–79.
- Elo, P. 2000. Tutkiva oppiminen. Teoksessa Elo, P., Järnefelt, H., Kylliäinen, A. & Sahlberg, M. (toim.). Kulttuuriympäristö – tutki ja opi. Helsinki: Museovirasto & Opetushallitus. 16–19.
- Elo, P., Kallio, K., Löfström, J., Rokka, P., Virtanen, P., Grönholm, I., Järnefelt, H., Jääskeläinen, L., Kalliola, R., Salovaara, S., Tolvanen, I. & Tulkki, C. 2004. Museo-opetus ja oppiminen. Teoksessa K. Kallio (toim.) Museo oppimisympäristönä. Suomen museoliiton ja Tammi Plus – projekti. Suomen museoliiton julkaisuja 54. Helsinki: Suomen museoliitto. 41–79.
- Huopainen, R. 2000. Tulevaisuuden museossa. Teoksessa Vilkuna, J. (toim.). Näkökulmia museoihin ja museologiaan. Ethnos-toimite 10. Helsinki: Ethnos ry, 27–31.
- Jetsu, L. 2013. Amanuenssi. Itä-Suomen yliopisto. Mekrijärven tutkimusasema. Nauhoitettu haastattelu 4.11.2013.
- Järnefelt, H. 2008. Koulujen kulttuuriperintöopetus. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.). Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 75–79.
- Kaitavuori, K. 2007. Museo ja yleisö. Teoksessa P. Kinanen (toim.) Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto. 279–294.
- Kallio, K. 2007a. Kohti monikasvoista museota. Teoksessa Laine, M. (toim.). Yhdessä toimimaan – Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Helsinki: Suomen Tammi. Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö. 26–35.
- Kallio, K. 2007b. Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. Teoksessa Kinanen, P. (toim.). Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto, 105–131.
- Kallio, K., Elo, P., Järnefelt, H., Laine, M. & Pohjanvirta, M-L. 2004. Johdatus yhteiseen perintöön. Teoksessa K. Kallio. (toim.) Museo oppimisympäristönä. Suomen museoliiton ja Tammi Plus – projekti. Suomen museoliiton julkaisuja 54. Helsinki: Suomen museoliitto. 5–7.
- Kallio, K., Elo, P., Järnefelt, H., Laine, M. & Pohjanvirta, M-L. 2004. Kulttuuri- ja luonnonperinnön merkitys yksilölle ja yhteisölle. Teoksessa K. Kallio. (toim.) Museo oppimisympäristönä. Suomen museoliiton ja Tammi Plus – projekti. Suomen museoliiton julkaisuja 54. Helsinki: Suomen museoliitto. 10–15.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2009. Opetussuunnitelma Kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinto, Musiikkipedagogi (AMK).
http://soleops.pkamk.fi/opsnet/disp/fi/ops_KoulOhjSel/tab/tab/fet?ryhmytyyp

- =1&amk_id=100019&lukuvuosi=&valkiel=fi&koulohj_id=5439021&ryhma_id=178540240. 10.1.2013.
- Kauppinen, J., Lamminen, M. & Perähuhta, M. 2009. Lukijalle. Teoksessa Järnefelt, H. (toim.). Suomen Tammi: Raportti verkoston toiminnasta 2005-2008. Opetushallitus, Museovirasto & Ympäristöministeriö. Sivu 1.
http://www.edu.fi/download/124538_raportti_2005_2008.pdf. 16.9.2013.
- Knuuttila, S. 1989. Perinne-esiintyjä Pohjois-Karjalasta. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.). Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 217–242.
- Korhonen, A. Mentaliteetti ja kulttuurihistoria. 2001. Teoksessa Immonen, K. & Leskelä-Kärki, M. (toim.). Kulttuurihistoria. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 40–58.
- Kostet, J. 2000. Mikä museo? Muutamia ajatuksia museo-käsitteen sisällöstä ja sen ongelmista. Teoksessa Vilkuna, J. (toim.). Näkökulmia museoihin ja museologiaan. Ethnos-toimite 10. Helsinki: Ethnos ry, 13–26.
- Kotkavirta, J. 1995. Filosofian opettaminen ja ajatuksellinen suunnistautuminen. Filosofinen aikakauslehti N&N 2/95. http://netn.fi/295/netn_295_opfi1.html. 15.9.2013.
- Krogerus, T. 1989. Laulajan sanat: pohjoiskarjalaisia erityispiirteitä. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 136–147.
- Laine, M. 2007. Hyvää päivää! – Loitsut apuna arjessa. Teoksessa Laine, M. (toim.). Yhdessä toimimaan – Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Helsinki: Suomen Tammi. Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö. 91–93.
- Laitinen, H. 2006. Runolaulu. Teoksessa Kerola-Innala, P. (vast. toim.) Suomen musiikin historia – Kansanmusiikki. Helsinki: Wsoy. 14–79.
- Lehtipuro, O. 1968. Ilomantsi. Teoksessa Virtaranta, P., Kaukonen, V., Kuusi, M., ja Virtanen, L. (toim.) Karjalan laulajat. Helsinki: Kirjayhtymä. 133–149.
- Lintu, E. 2007. Meidän sukujen historiaa. Teoksessa Laine, M. (toim.). Yhdessä toimimaan – Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Helsinki: Suomen Tammi. Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö. 47–53.
- Luostarinen, M. 2013. Amanuessi. Ilomantsin museosäätiö. Palaveri 4.11.2013.
- Luostarinen, M. 2014. Amanuessi. Ilomantsin museosäätiö. Palaveri 14.1.2014.
- Malmisalo-Lensu, A-M. & Mäkinen, M. 2009. Museo oppimisen paikkana. Teoksessa P. Kinanen (toim.) Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto. 295–318.
- Matikainen, E. 2011. Mesikämmen källeröinen. Opastusmateriaali. Ilomantsi: Ilomantsin museosäätiö.
- Melanko, K. 2000. Opiskelua esineistön avulla. Teoksessa Elo, P., Järnefelt, H., Kylliäinen, A. & Sahlberg, M. (toim.). Kulttuuriympäristö – tutki ja opi. Helsinki: Museovirasto & Opetushallitus. 63–71.
- Museolaki. 2005. 11.1.2005/877. 1§.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>. 11.1.2013.
- Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. 2013. Pedaali ry:n missio.
<http://www.pedaali.fi/missio.html>. 2.8.2013
- Nikula, R. 2008. Muistin talot, temppelet ja olohuoneet. Teoksessa Kasvio M. (toim.). Muistin paikat: Suomen museot ja kirjastot. Helsinki: Suomen rakennustaitteen museo. 6–13.

- Parppeinvaaran runokylä. 2013. Parppeinvaaran runokylä.
<http://www.parppeinvaara.fi/fi/>. 11.1.2013.
- Piela, U. 1989. Loitsut 1800-luvun Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 82–107.
- Rausmaa, P.-L. 1984. Ilokerä. Laulutansseja ja piirileikkejä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ropo, E. 2008. Oppimisympäristöt opetuksen ja opiskelun kontekstina. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.). Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 38–47.
- Rönkkö, M.-L. 2007. Museon idea ja historia. Teoksessa Kinanen, P. (toim.). Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto. 70–92.
- Sarmela, M. 1991. Karhu ihmisen ympäristössä. Teoksessa Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.) Kolme on kovaa sanaa – Kirjoituksia kansanperinteestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 209–250.
- Sihvo, H. 1989. Paikallisperinnettä ja turismifolklorea Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 258–267.
- Siikala, A.-L. 1989. Myyttinen ajattelu ja loitsujen variaatio. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 65–81.
- SKeS = Suomen Kansan eSävelmät.
- SKVR= Suomen Kansan Vanhat Runot.
- Toivanen, H. 2011. Pelisilmää ja taituruutta – Rytmimusiikin kentän muutos ja muusikoiden osaamistarpeet. Teoksessa Muukonen, M., Pesonen, M. & Pohjannoro, U. (toim.) Muusikko eilen, tänään ja huomenna. Näkökulmia musiikkialan osaamistarpeisiin. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, loppuraportti. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 13/2011. Helsinki: Sibelius-Akatemia. 63–73.
- Tornberg, L. & Venäläinen, P. 2008. Kulttuuriperinnön opetuksesta ja oppimisesta. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.). Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 66–74, 104–107.
- Turunen, A. 1985. Mateli Kuivalatar. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseura.
- Vilkuna, J. 2008. Uusi museologia ja kulttuuriperinnön tulkinnat. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.). Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Helsinki: Suomen museoliitto. 49–57.

RUNOLAULUN JÄLJILLÄ -OPASTUSMATERIAALI

Esivalmistelut

- Asettele runolaulupalapeli tai palapelit ryhmän koosta riippuen Runonlaulajan pirtin pöydälle.
- Kiinnitä Korpin loitsun sanat Luontopirtti Mesikän yhdyskäytävän seinille hajalleen ja viritä ”ansalangat” yhdyskäytävään. Kokonainen loitsuteksti tulee korpien alle.
- Vie karhuvitriinin eteen esinepussi.

RUNONLAULAJAN PIRTTI

MIKÄ SULKI SUUN RUNOILTA (*Oppaan soolo, säkeet kerrataan*)

Mikäs sulki suun runoilta

Säv. trad. Ilomantsi Ryökkylä

Mikäs sulki suun runoilta, mikäs sulki suun runoilta?

Kätki kielen laulajalta, kätki kielen laulajalta,

Jok' ennen jokena juoksi, jok' ennen...

Puuhasi salapurona,

Korpitökrönä törisi?

En ole runon rotua,

enkä laulajan lajia.

Ulkoa runoja kuulin,

läpi lauan laulantoa,

läpi sammalein sanoja.

Omat on saamani sanani,

omat virret oppimani,

tievieristä tempomani,

risukoista riipomani.

Ilomantsi v. 1845

Tervetuloa Parppeinvaaran runokylään! Tällä kierroksella tutustumme ilomantsilaiseen runolaulerinteeseen, siihen mitä runolaulu oli ja kuinka sitä laulettiin.

Opas esittelee itsensä.

Äskeinen runolaulu oli kerätty Ilomantsista v. 1845. Siinä laulaja lauloi siitä, kuinka hän ei oikeastaan ole varsinainen laulaja, vaan on oppinut lauluja sieltä täältä ja kyselee

minne runonlaulajat ja runolaulu hävisivät. Sanalla runo saatettiin tarkoittaa sekä laulajaa että laulua. Äskeisen laulun sanat ovat samalla perinteiset runonlaulajan alkusanat: laulun aluksi laulajalla oli tapana kertoa miksi lauloi, mistä oli saanut laulunsa ja millainen laulaja hän on.

Ennen Ilomantsissa laulettiin runolauluja ja Ilomantsi oli tunnettu taitavista runonlaulajistaan. Ilomantsi oli Suomen viimeisimpiä kolkkia, jossa runolaulu säilyi, jopa 1900-luvun alkuun saakka. Tunnetuimpia ilomantsilaisia runonlaulajia olivat Mekrijärven Sissoset, Mateli Kuivalatar Koitereelta sekä Arhippa Buruskainen Hattuvaarasta.

Kysytään opastettavilta, mitä runolaulu heidän mielestään on? Mitä sana runolaulu tuo heidän mieleensä?

Runolaulu on suomalaista kansanlaulua. Runolaululle on tyypillistä vähäsävelisyys ja Kalevalamitta. Monet muistavat runolaulun esimerkiksi Kamanat kohottukohot - tai Vaka vanha Väinämöinen -laulusta. Runolaulu on suullisesti siirtynyttä perinnettä. Laulut opittiin suvun vanhemmilta jäseniltä ja ympäristöstä. Laulu oli osa arkipäivää, laulettiin huviksi ja hyödyksi. Laulut olivat viihdettä, mutta myös osa juhlia ja niitä käytettiin myös parantamiseen. Perinteen puitteissa tehtiin myös uusia lauluja.

Perinteen siirtyminen jatkuu edelleen: Mitä ryhmäläiset ovat oppineet itse korvakuulolta esimerkiksi vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan?

Yksi runolaulun lajeista on kehtolaulu, jossa runolaulu on säilynyt nykypäivään asti. Kehto- tai tuutulaulut ovat lauluja, joilla lasta on pyritty tyynnyttämään uneen. Esimerkiksi tunnetut kehtolaulut Tuu tuu tupakkarulla sekä Nuku nuku nurmilintu ovat runolauluja.

Onko ryhmäläisille laulettu lapsena kehtolauluja tai muita lauluja? Mitä he ovat itse laulaneet lapsilleen?

TUUTI LASTA TUOMARILLE

Tällaista tuutulaulua lauloi joku ilomantsilainen runonlaulaja Koitereella 1800-luvulla. Mahdollisesti hän oli Mateli Kuivalatar, joka tunnettiin aikalaistensa keskuudessa erityisesti parantajana. Nykyajan ihmisille hän on tuttu erityisesti omaleimaisista tunnelmarunoistaan, joita löytyy muun muassa Kantelettaresta.

Opas laulaa laulun soolona, ryhmäläiset hyräilevät taustalla perussäveltä (esimerkkinuotissa perussävel e). Muistuta ryhmäläisiä, että välillä saa hengittää!

Tuuti lasta

Säv. trad. Ilomantsi/Reetta-Mari Kellokoski

Tuuti lasta tuomarille, tuuti lasta tuomarille.
 Kiiku kirjan kantajalle,
 vetäjälle verkatorven,
 saajalle samettitorven.
 Läpi linnan liikkujalle,
 tuhansien tuojalle,
 satoin saajalle.
 Kaupuntin kahtojalle,
 viimeen vanhemman varaksi.

VAKA VANHA VÄINÄMÖINEN

Siirrytään pirtin pöydän luokse.

Runonlaulun kielelle on tyypillistä Kalevalamitta. Jokaisessa säkeessä on kahdeksan tavua, esimerkiksi 'Va-ka van-ha Väi-nä-möi-nen'. Toinen tärkeä tunnuspiirre on alkusointu, sanojen alkutavut ovat samat tai alkavat samalla äännteellä. Yleensä säkeiden alussa on lyhyempiä sanoja kuin loppuosassa säettä. Runonlaulun kieleen kuuluu myös kerto, joka tarkoittaa sitä, että kun ensimmäisessä säkeessä kerrotaan jokin asia, seuraavassa säkeessä sama asia ilmaistaan toisin. Esimerkkinä 'Vaka vanha Väinämöinen, tietäjä iänikuinen'. Kerto voi ilmetä myös luettelomaisuutena, esimerkiksi 'Laulo päivän, laulo toisen, laulo kohta kolmannenkin.'

Yksi runonlaulun lajeista on epiikka. Epiikka on kertovaa runoutta, johon kuuluvat esimerkiksi erilaiset sankaritarinat ja suurista tapahtumista kertovat tarinat. Eeppisen runonlaulun aiheena voi olla esimerkiksi maailmansynty tai Väinämöisen seikkailut. Runonlaulun aikaan ei kansalla ollut käytössään kirjoja eikä ollut televisiota tai lehtiä. Runonlaulu oli myös keino merkitä muistiin tapahtumia, uutisia ja tärkeitä tietoja. Samalla jännittävät runonlaulut olivat myös viihdettä, jopa kuin televisio-ohjelmien vastine. Kun ei osattu kirjoittaa tai lukea, runonlaulun Kalevalamitta auttoi muistamaan isoja kokonaisuuksia.

Seuraavaksi tehtävänä on koota runonlaulun sanat oikeaan järjestykseen. Palapeleissä on katkelmia ilomantsilaisista eeppisistä runonlauuista. Yksi kertoo, kuinka Väinämöisen veneenveistosta. Toinen seppä Ilmarisesta ja kolmas Katrasta ja Kuuttaresta.

Pöydällä on pinoissa runolaulupalapeliä. Opas kertoo runolaulun tunnuspiirteistä ja ryhmäläisten tehtävänä on koota runolaulujen sanat kasaan. Jos kyseessä on pieni ryhmä, yksi palapeli riittää. Jos isompi, ryhmä täytyy jakaa pienempiin ryhmiin tätä tehtävää varten ja jokainen ryhmä saa oman runolaulun koottavakseen. Opas neuvoo tarvittaessa ryhmäläisiä ja kertoo runolaulun tyylipiirteet.

Vaka vanha Väinämöinen,
teki tieolla venettä,
laati purtta laulamalla.
Laulo virren, tarttu laita.
Laulo toisen, tarttu toinen.
Peripäätä pannessahan,
uupu kolmia sanoa.
Mistä sanat saatanehen?

Ite seppo Ilmarinen,
hän on taivaan takonunna,
taivaan kannet kalkutellu,
pajassa ovettomassa,
Ilman ikkunattomassa.

Katri kaunis, neito nuori
teki kuusi kuontaloa.
Kävi kuun keheä myöten,
päivän päärmettä vaelsi.
Kuuli Kuuttaren kutovan,
Päivättäeren ketreävän.
Sitte luokse luottelihin
ja jaloin lähentelihin.

Kun ryhmä on saanut koottua laulun sanat järjestykseen, voidaan myös keskustella runokielestä, aukeako se nykyihmiselle vai ei? Näkyykö runolaulun kieli nykykielessä mitenkään? Ainakin suomalaisia viehättää edelleenkin alkusointu, samalla alkukirjaimella alkavat sanat. Leikkimielisesti voidaan myös tutkia, kuinka monen etunimessä tai -nimissä ja sukunimessä nimessä on yhteensä kahdeksan tavua, kuten Kalevalamitassa.

HOI ISÄNNÄT, HOI EMÄNNÄT!

Runolaulut olivat myös tanssilauluja. Tanssiminen ja yhteen kokoontuminen olivat erityisesti nuorten tapa huvia. Laulaminen ja tanssiminen olivat tärkeä osa hääperinnettä. Karjalassa oli perinteenä lauluhäät, jossa laulettiin runolauluja ja itkuvirsiä oikeastaan koko häiden ajan.

Seuraava laulu on nuorten miesten laulu. Siinä kerrotaan, kuinka laulajat pyytävät emänniltä ja isänniltä lupaa tanssia tuvassa ja jos he eivät saa tehdä sitä, he aikovat tanssia pihalla.

Siirrytään keskelle pirtin lattiaa piiriin. Opas toimii esilaulajana. Aluksi opetellaan yhdessä kertosaie. Molemmat osat kerrataan, jotta ryhmäläiset voivat toistaa sanat oppaan perässä.

Hoi isännät, hoi emännät

Säv. trad. Valkeasaari

The image shows a musical score for the song 'Hoi isännät, hoi emännät'. It consists of two staves of music. The first staff is labeled 'Esilaulaja' (Soloist) and 'Kaikki' (All). The second staff is labeled 'Pienennä dokumenttia' (Small document). The lyrics are written below the notes.

Esilaulaja Kaikki

Hoi i - sän - nä t, hoi e - män - nä t luu - ri al - lal lei

Pienennä dokumenttia

Hel - lee il - lal lei luu - ri al - lal lei!

Hoi isännät, hoi emännät, luuri allal lei
Hoi isännät, hoi emännät, luuri allal lei

Hellee illal lei, luuri allal lei
Helle illal lei, luuri allal lei!

Kell' on kellarin avaimet?
Täytyykö tätä tupoa,
Lainataanko lattiata?
Tanssia tasaisten miesten,
Miesten nuorten notkutella?
Kuin ei täytyne tupoa,
Lainattane lattiata.
Niin minä tanssin tanterella,
Keikun keskellä pihoa,
Kussa ei pää lakehen koske,
Ohta ei ortehen kojaha,
Jal'at sillan liitoksehen.

Ilomantsi v. 1846

Tanssiminen. Opas johtaa tanssia, valitaan sopivat variaatiot ja niiden järjestys ryhmä taitotason mukaan. Jos kaikki eivät pysty/halua tanssia, voivat he taputtaa tahtia tanssille.

- Piirissä tanssiminen
 1. Pyöritään piirissä.
 2. Voidaan vaihtaa piirin pyörinnän suuntaa.
 3. Piirivastuu. Kävellään piirin keskustaan ja takaisin isoksi piiriksi.
- Tanssiaskeleet
 1. Kävelyaskeleita
 2. Esisäkeen aikana rauhallisia kävelyaskeleita, kertosäkeen (hellee illal lei, luuri allal lei) aikana nopeampia askeleita
- Paripyörintä

Voi käyttää erilaisia tanssiotteita, esimerkiksi kyynärkoukuote oikeat kyljet vastakkain.

- Letka

Muutetaan piiri letkaksi.

1. *Kuljetaan letkassa ympäri tilaa. Esimerkiksi mutkitellaan.*
2. *Portti. Opas menee esimerkiksi letkan viimeisen parin käsien alta ja muu letkat seuraa perässä.*
3. *Tukille kiertyminen. Opas johtaa letkaa kohti piirin keskustaa spiraalin tapaan. Tukki voi kiertyä tiukaksi rykelmäksi tai opas voi vaihtaa suuntaa lähellä piirin keskustaa ja alkaa purkamaan kuviota.*

Tämän jälkeen siirrytään luontopirtti Mesikkään. Sään salliessa voidaan tanssia myös pihalla.

LUONTOPIRTTI MESIKKÄ

ALLIT LAULAVAT LAHELLA (Oppaan soolo)

Allit laulavat lahella

Säv. trad. Ilomantsi Mekrijärvi

Allit laulavat lahella,
joutsenet jokien suussa,
kuikat selvillä selillä,
vesilinnut päällä virran,

Rannalla kivet rakoovat,
somerot sovittelevat,
minun kurjan kaihojani,
ja mun mustan murehia.

Niin minun isoni heitti,
kuin on kieron kirvesvarren.
Niin minun emoni heitti,
kuin on väärän värttinänsä,

Niin sikko sivutse käypi,
kuin orava kuivan kuusen.
Niin on veikko vierastunut,
kuin kala kivisen rannan.

Ei itkis minun emoni,
vaikka vierisin vetehen.
Kaatuisin kalamerehen,
sisäriksi siikasille,
veikoksi veen kaloille.

Tervetuloa luontopirtti Mesikkään. Mesikkä esittelee Ilomantsin luontoa ja eläimistöä sekä luontoon liittyviä kansanuskomuksia. Mesikässä on esillä Rautavan perheen eläin-kokoelma.

Luonto oli keskeinen osa runolaulua. Luonto oli se ympäristö, jossa ihmiset elivät ja luonnosta saatiin elanto ja näin ollen myös aineistoa lauluihin. Tämä kuuluu myös runo-laulussa ja laulujen aiheissa. On runolauluja, jotka liittyvät konkreettisesti luontoon, kuten erilaiset metsästys- ja maanviljely-aiheiset laulut. Runolauluissa luonto esiintyy myös myyttisenä elementtinä; laulettiin Hiiden hirvestä ja muista myyttisistä olennoista. Luonto on myös esillä tunnelmalauluissa, kuten tuossa äsken laulettuun huolista kertovassa laulussa. Siinä laulaja lauloi huolistaan ja siitä, kuinka hänen perheensä on hänet hylännyt. Tämä ilmenee muun muassa niin, että laulajan sisko kävelee laulajan ohi, kuten orava väistää kuivanutta kuusta ja äiti taas ei itkisi, vaikka laulaja kaatuisi mereen kalojen sisareksi.

Keskustellaan ryhmän kanssa siitä, onko luonto nykyaikana yhtä yleinen aihe ja teema musiikissa kuin runolaulun aikaan. Vaikka luonto ja eläimet eivät nykyisin ole niin yleisiä kappaleiden sanoissa, viittauksia löytyy paljon esimerkiksi iskelmämusiikista.

KONNAN KORPPI, LEMMON LINTU

Siirrytään yhdyskäytävään.

Loitsut ovat osa runolauluperinnettä. Loitsuja ei tosin yleensä laulettu vaan lausuttiin esimerkiksi epäselvästi sopottaen. Loitsujen avulla yritettiin hallita eri ilmiöitä ja asioita ja niitä käytettiin eri käyttötarkoituksiin. Loitsujen avulla muun muassa parannettiin ja ennaltaehkäistiin tauteja sekä turvattiin onnen jatkuminen. Loitsuissa voitiin myös manata eli loitsia jokin asia pois. Yksi loitsujen tyyppi on myös rukousloitsu, jossa pyydettiin apua joltakin yliluonnolliselta olennoilta ja maaniteltiin sitä. Loitsun kohteen kanssa pyrittiin jopa tekemään sopimus. Yksi loitsujen tyypillinen piirre on se, että pyrittiin tuntemaan jonkin ilmiön synty. Uskottiin, että jos tietää esimerkiksi missä ja miten mahakipu on syntynyt, kivusta voi päästä eroon.

Loitsuja käytettiin muun muassa lemmennostoon ja sato-onnen jatkumiseen. Metsästäessä pyydettiin metsältä saalista, eikä vain otettu sitä. Riista oli tärkeä osa ravintoa, joten metsän henget pyrittiin pitämään suosiollisina. Joskus loitsuja käytettiin myös vähemmän mukaviin tarkoituksiin, yksi Pohjois-Karjalasta kerätty loitsu on muun muassa sellainen, jolla nostatetaan käärmeitä naapurin pihaan ja myös torjutaan käärmeet omasta pihasta. Loitsuperinne ulottuu myös nykyaikaan. Esimerkiksi tavallinen tervehdys ”Terve!” on ollut alun perin loitsu, jolla on loitsittu kuulijalleen terveyttä.

Siirrytään tehtävään. Yhdyskäytävään on viritelty langoista ansalankoja ja ryhmäläisten tehtävänä on mennä lankoja liikuttamatta käytävän läpi ja lukea Korpin loitsun sanojen katkelmat seinältä ja miettiä, mitä loitsulle tyypillisiä asioita siitä löytyy. Kun ryhmä on päässyt läpi käytävästä, käsitellään loitsua. Loitsu kokonaisuudessaan löytyy korppien alta seinältä. Pohditaan ryhmän kanssa mitä loitsuille tyypillistä Korpin loitsusta löytyy.

Konnan korppi, Lemmon lintu,
ilkiämpö ilman lintu.
Kekäleistä oot kerätty, sysipuista synnytetty,
pää pantu pataranista, kupu kattila-ranista,
silmä kuukkula kivistä, toinen rautahernehistä.
Elä riivi rihmojani elä lau'o lankojani!
Lennä tuonne, Lemmon lintu,
lennä, tuonne leyhyttele,
pimiähän Pohjolahan.
Sinne on hirvi hirtettynä,
jaloin petra jaksettuna.
Siel' on luutonta lihoa,
suonetonta sorkkaluuta.

Ilomantsi v. 1846

Loitsussa siis pyydetään korppia olemaan katkomatta ansalankoja.

Alussa mainitaan Lempo, joka on tarkoittanut muun muassa paholaista, eli yliluonnollinen olento. Sen jälkeen kerrotaan, mistä korppi on tehty eli pyritään hallitsemaan sitä tietämällä sen syntysanat. Sitten esitetään pyyntö, että korppi ei katkoisi ansalankoja. Tämän jälkeen manataan korppia lähtemään pois Pohjolaan. Siellä sille olisi tarjolla syötävää, minkä voi tulkita maanitteluksi ja sopimuksen tekemiseksi.

KARHU

Siirrytään karhuvitriinin luokse.

Karhu on Suomen kansalliseläin. Karhu on Suomen kookkain ja voimakkain petoeläin ja ihmiset ovat kautta aikojen kunnioittaneet ja jopa pelänneet sitä. Karhu oli pyhä eläin ja kansanuskomuksissa karhun ajateltiin olleen jopa ihmisen esi-isä. Karhusta käytettiin monia eri kiertoilmauksia, kuten kontio, mesikämmen, otso, metsän omena ja metsäläinen, koska jos karhua kutsui oikealla nimellä, se saattoi aiheuttaa ikävyyksiä ihmisille ja kotieläimille.

Vitriinin edessä on esineitä sisältävä pussi. Ryhmäläiset nostavat esineitä näkyviin yksitellen. Jokainen esine liittyy jollakin tavalla karhuun/runolauluun. Ryhmäläiset saavat arvata ja opas kertoo oikean vastauksen lopulta.

Karhuun liittyi monia eri uskomuksia ja nyt pääsette arvaamaan, miten täältä pussista löytyvät esineet liittyvät karhuun.

ESINEPUSSIN SISÄLTÖ

Kuva Otavasta: Karhun ajateltiin olevan lähtöisin taivaasta. Otavan tähtikuvio muistuttaa päätöntä karhua.

Karjankello:

Karhun loihtu

Tuonetar, paha emäntä, Mätti kuontalot veteen; Mitä tuosta tehtäisiin?

Ohtoseni, lintuseni, Mesikämmen, kaunoseni,

Kun mä ohtona olisin, Mesikämmennä kävisin!

Kumpa kuulet karjan kellon, Kilkkavan hevosten kellon,

Lyöte maate mättäälle, Kynnet kytke karvoisi, Hampaasi ikeneis!

Jos mieles lihoo teköö, Niin haukkoa hakopalasta, Mätsee muta mätästä,

Anna rauha raavahille, Sonta reisille sovinto!

-Ilomantsi, Ontronvaara, v. 1885

Karhun pelättiin syövän kotieläimiä ja loitsulla sen kanssa yritettiin tehdä sopimus; kun karhu kuulee karjankellon, sen tulisi jättää karja rauhaan.

Karhun hammas:

Karhun ruumiinosilla uskottiin olevan taikavoimaa ja niitä käytettiin parantamiseen.

Hopeaesine, viinapullo:

Peijaisissa karhua hyvitetiin ja sille annettiin lahjoja.

Messinkirengas:

Uskomuksen mukaan karhua ei saanut katsoa suoraan, koska se oli pyhä eläin. Erityisesti naisten tuli välttää katsomasta suoraan karhuun, koska vanhassa mytologiassa naisen ajateltiin olleen karhun vaimo. Kansanuskomuksissa naisella onkin erityinen suhde karhuun ja uskottiin, että karhu ei hyökkää naisen kimppuun.

Kuva tassunjäljestä:

Karhua metsästettiin talvipesältä ja jos karhu herää talviunen aikana, se saattaa vaihtaa pesää. Jos karhun talvipesä löydettiin, sinne johtavat jäljet kaivettiin irti maasta ja käännettiin, jotta karhu rauhoittuisi ja asettuisi tuohon pesään.

Rautanaula:

Karhun ajateltiin pysyvän poissa laitumelta ja kotieläinten kimpusta, kun laitumen ja karhun alueen väliin on aseteltu ruumisarkusta otettuja nauloja. Samalla rautanaula liittyy karhuun siten, että ilomantsilaisessa runolaulussa raudan on ajateltu syntyneen, kun karhu ja susi juoksivat suolla ja kankaalla:

Susi juoksi suota myöten,

karhu kangasta samosi.

Suo läksi suen jaloissa,

kangas karhun kämmenissä.

Kasvo rautaset okahat,

suen sorkkien tilohin,

karhun kämmenten alohin.

Ilomantsi v. 1846

Keskustellaan esineistä ja karhu-uskomuksista. Opastettavilta voi myös kysyä, ovatko he koskaan nähneet karhua. Jos karhu tulee metsässä vastaan, vanhan ilomantsilaisen uskomuksen mukaan naiset voivat karkottaa karhun pyllistämällä siihen päin. Metsässä kulkiessa tulee pitää ääntä, että karhu osaa väistää metsässä kulkijaa. Ei saa kuitenkaan laulaa liian kauniisti, ettei karhu tule kuuntelemaan.

Lauletaan lopuksi metsä-aiheinen laulu opastuksen alkupuolelta tutulla melodialla. Opas toimii esilaulajana. Voi kannustaa ryhmäläisiä laulamaan vaikka rumalla äänellä, jotta karhu ei pitäisi laulusta.

Susi juoksi suota myöten

Säv. trad. Valkeasaari

The musical score is written on two staves. The first staff is divided into two parts: 'Esilaulaja' (Soloist) and 'Kaikki' (All). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes.

Esilaulaja: Su - si juok - si suo - ta myö - ten,
 Kaikki: luu - ri al - lal lei
 Hel - lee il - lal lei luu - ri al - lal lei!

Susi juoksi suota myöten,
 Karhu kangasta samosi.
 Tuolta korpi kuumottavi,
 tuolta sintääpi sinervä.
 Tuonne mieleni tekisi,
 aivoni ajattelisi,
 muihen miesten mehti maille,
 urosten erä salolle.

Jos ryhmässä on paljon innokkaita laulajia, laulun sanat voi tulostaa myös papereille ja myös ryhmäläiset voivat toimia esilaulajina.

Kiitetään ryhmäläisiä kierroksesta.

LÄHTEET

- Ilomantsin museosäätiön opastusmateriaalit, amanuessi Maija Luostarinen sekä:
Asplund, A. & Laitinen, H. 1979. Kalevalaisia lauluja. Sävelmiä, sanoja, selityksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, Kansanmusiikin keskusliitto & Kansanmusiikki-instituutti.
- Asplund, A. 2006. Häämusiikki. Teoksessa Kerola-Innala, P. (vast. toim.) Suomen musiikin historia – Kansanmusiikki. Helsinki: Wsoy. 14–79.
- Jetsu, L. 2013. Amanuessi. Itä-Suomen yliopisto. Mekrijärven tutkimusasema. Nauhoitettu haastattelu 4.11.2013.
- Krogerus, T. 1989. Laulajan sanat: pohjoiskarjalaisia erityispiirteitä. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 136–147.
- Laine, M. 2007. Hyvää päivää! – Loitsut apuna arjessa. Teoksessa Laine, M. (toim.) Yhdessä toimimaan – Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Helsinki: Suomen Tammi. Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö. 91–93.
- Laitinen, H. 2006. Runolaulu. Teoksessa Kerola-Innala, P. (vast. toim.) Suomen musiikin historia – Kansanmusiikki. Helsinki: Wsoy. 14–79.
- Lehtipuro, O. 1968. Ilomantsi. Teoksessa Virtaranta, P., Kaukonen, V., Kuusi, M., ja Virtanen, L. (toim.) Karjalan laulajat. Helsinki: Kirjayhtymä. 133–149.
- Matikainen, E. 2011. Mesikämmen källeröinen. Opastusmateriaali. Ilomantsi: Ilomantsin museosäätiö.
- Piela, U. 1989. Loitsut 1800-luvun Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 82–107.
- Rausmaa, P.-L. 1984. Ilokerä. Laulutansseja ja piirileikkejä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sarmela, M. 1991. Karhu ihmisen ympäristössä. Teoksessa Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.) Kolme on kovaa sanaa – Kirjoituksia kansanperinteestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 209–250.
- Siikala, A.-L. 1989. Myyttinen ajattelu ja loitsujen variaatio. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. (toim.) Runon ja rajan teillä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 65–81.
- SKeS = Suomen Kansan eSävelmät. <http://esavelmat.jyu.fi/index.html>.
- SKVR = Suomen Kansan Vanhat Runot. <http://dbgw.finlit.fi/skvr/>.
- Turunen, A. 1985. Mateli Kuivalatar. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.

PALAUTELOMAKE

Runolaulu-aiheisen opastuskierroksen testaus 21.1.2014.

Mitä mieltä olit kierroksen rakenteesta ja sisällöstä? Oliko kierroksen kesto sopiva?

Olivatko osallistumisen tavat (esimerkiksi tanssi ja laulu) mielekkäitä?

Kenelle voisit suositella palvelua?

Mitä maksaisit palvelusta?

Mistä pidit eniten kierroksella?

Oliko opas ammattitaitoinen?

Muuta palautetta/kehittävää kierroksessa?